

שאלות לעיון בספר שמואל ב

פרק א

1. מדוע נזכרים בפרקנו (פסוקים ד,יב) מותם של שאול ויונתן בלבד ואילו מיתת שאר בני שאול אינה נזכרת?
 2. השווה את סיפורו של הנער המגיד (ו"י) למסופר בשמ"א לא, א"ו. עייך בכתובים, ומצא במה הם משלימים זה את זה, ובמה הם סותרים זה את זה.
 3. כתוב אחד אומר: "עמלקי אנכי" (ח) וכתוב אחד אומר: "בן-איש גר עמלקי אנכי" (יג) — הא כיצד?
- ר' יוסף קרא: "ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה, פתרונו, מאיזה מקום אתה, שאי מאיזה עם אתה — לא היה צריך לשאול, שכבר סיפר לו כששאל לו שאול 'מי אתה', שאמר לו עמלקי הוא; אבל מאיזה מקום הוא לא נתפרש עד עכשיו, לכך שאלו דוד 'אי מזה אתה', שתהא עליו לומר אם כדבריו של זה, שעמלקי הוא ובארץ עמלק היה יושב, וכי דרכו של עמלק שימצא גזר אשר על ראש המלך ואצעדה אשר על זרועו ויביאם אליו הנה, והלוא אין עמלקיים דורשים בשלומנו ולא אנו בשלומם, ולא עוד אלא שאנו מתגרים בהם והם בנו, וזה יביא אלי אצעדה וצמיד? אתמהה. לפיכך שאלו 'אי מזה אתה' פתרונו מאיזה מקום אתה; 'ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי' פתרון, אבי עמלקי היה והגניח מקומו ובא לכאן, לארץ ישראל, ונלווה עליכם ונתגייד ואני גר כמותו".
4. כיצד מסביר ר' יוסף קרא את הפסוקים הנראים כנוגדים זה לזה?
ברר על פי מראי המקומות הבאים את הנוהג לצום כביטוי לאבל: [א] שופטים כ"ו; [ב] שמ"א לא, יג; [ג] שמ"ב א, יב; [ד] שמ"ב ג, לה; [ה] אסתר ד, ג. השווה עם שמ"ב יב, טז-כג.
 5. קרא את שאלת אברבנאל ותשובתו המובאים בזה. מצא במעשי דוד הוכחה, שאסור לשלוח יד במלך.
- אברבנאל: "מדוע ציוה להרגו והנה לא עשה זה כי אם ברצון שאול ובמצ"ו ותו ולא היה ראוי שימות בעבור זה, ועוד שלא היו שם עדים וזה היה מרשיע עצמו והיה מפני זה פטור כפי הדין, שאין אדם משים עצמו רשע, (יבמות

ש מ ו א ל ב פ ר ק א

103

כה:) כל שכן שאמר 'כי לא יחיה אחרי נפלו' (י) ואם כן גברא קטילא קטל (היינו, איש שלא יוכל עוד לחיות וכבר בחייו נחשב כמת)?

... והנר ציוה דוד להרוג את הנער העמלקי הזה לפי שעל-פי התורה, האומר לחברו חבול, לא יחבול, ואם חבל חייב כמו שהתבאר בתלמוד, כל שכן בעניין המיתה וכל שכן על המתת מלך. ואין מצות שאול אליו ממה שתנצל אותו מהעוֹנֵש כן — דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין? ועם היותו שלא היו שם עדים בדבר, הנה הרגו להיותו הדין כן כי אם להוראת שעה. ובראותו הנזר והצעדה על ידו שהיה מאמת דבריו, וגם לדעתו שהיה עמלקי וחשב שלהיותו ממשפחת עמלק השתדל להינקם משאול בעבור מה שעשה לעמו, ולכל הסיבות האלה ציוה להרגו שלא יקלו האנשים לשלוח ידם במלכות.

6. באילו מקומות במקרא נזכר "ספר הישר". מה אתה לומר מהם על תוכנו של הספר ועל מטרתו?

7. "ללמד בני־יהודה קשת" (יח).

ר ד "ק: "... ויש לפרש כי זה אינו מן הקינה, ותחילת הקינה 'הצבי ישראל', כי איך היה זוכר בקינת שאול ויהונתן — בני יהודה שהיו כנגד מלכותו של שאול, אבל פירושו 'ויאמר ללמד בני־יהודה קשת' — קודם שהחל לקונן עליהם אמר לאנשיו, אל תתיאשו מן הטובה ואל ירך לבבכם במות שאול. והנה היא כתובה בספר הישר' — והוא ספר התורה, וכך תרגם יונתן 'על ספרא דאורייתא' שכתוב בה 'ידך בעור איביך' (בראשית מט.ח) וכתוב 'כרע רבץ כאריה' (שם שם.ט) וכך בכרכת משה רבנו — 'ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה' (דברים לג.ז) ובידם ייכנעו פלשתים כמו שראינו שהכניעם דוד ועוזיהו (דבהי"ב כו.ו"ז) וחזקיהו (מל"ב יח.ח). ובאמרו 'קשת', כי הוא עיקר כלי המלחמה ודרך הכתוב לזכור במקום זכר גבורה, כמו 'קשת גבורים חתים' (שמ"א ב.ד).

מה הם הקשיים עליהם משיב רד"ק?

8. מה פירוש הקריאה 'הצבי ישראל'?

9. מהו ה"חזור" בקינת דוד על שאול ויהונתן? מצא לפי זה את מבנה הקינה.

10. ציין את המקומות בקינה בהם נזכרים שאול או יהונתן.

11. אל מי פונה המקונן? הסבר את הפניות השונות ואת המכוון בהן.

12. במה נבדלים הדברים שנאמרו על שאול ויהונתן יחד, או על שאול לבדו, מאלו שנאמרו על יהונתן לבדו?

13. במה דומה הקושי הדקדוקי בביטוי "הרי הגלבע" (כא) לביטויים הבאים: [א] "השכוני באהלים" (שופטים ח.יא); [ב] "עברי בעמק הבכא" (תהלים פד.ז)?

14. "ושדי תרומות" (כא).

[א] ר ד "ק: "ושדי תרומות" — ואל שדה תרומות; 'ואל' שזכר עומד במקום

שניים. ופירוש שדה של תרומות הוא. שדה הראוי ליטול ממנו תרומות. כלומר. אפילו אם תצמח שם תבואה לא תהיה בה ברכה ולא תגיע לקצור שיפרישו ממנה תרומות.

[ב] מ ל ב י ם : "רוצה לומר. שדות מובחרים שעומדים ברום הרים ורום המעלה."

במה שונים שני הפירושים זה מזה?

15. "בלי משיח בשמן" (כא).

[א] ר ל ב "ג: "והנה התחיל לשבח מגן שאול ואמר שהוא בלתי משוח בשמן. ואולם אמר זה לפי מה שאחשוב כי מגן אשר לא ישתמשו בו כי אם לעתים רחוקים יצטרך למשחו בשמן."

[ב] א ב ר ב נ א ל: "הפסוק מדובק עם הפסוק הנמשך אחריו. יאמר מגן שאול שלא היה משוח בשמן כי אם מדם חללים וחלב גבורים."

במה מהולל מגינו של שאול לפי כל אחד מן הפירושים?

16. מה ממחיש המדרש בדבריו הבאים?

י ל ק ו ט ש מ ע ו נ י , ש מ " ב ק מ א : "מאהבת נשים" (א כו) — משתי נשים ואיזו? זו מיכל ואביגייל."

ה ע ר ה : מפי מר שמעון גומפרץ—בול שמעתי: אולי רמז לידידות המיוחדת בין רות ונעמי, ולכן המונח "אהבת נשים" אינו מתייחס על אהבת נשים לגבר, אלא על אהבת נשים זו לזו.

17. "איך נפלו גבורים ויאבדו כלי מלחמה" (כו).

[א] ר ש " י : "כלי מלחמה" — שאול ויהונתן שהיו כלי זיק של ישראל."

[ב] ר ' י ו ס ף ק ר א : "שמאחר שנפלו גיבורים נמצאו כלי המלחמה אבודים לפי שאין צריכין."

מה בין שני הפירושים?

פ ר ק ב

1. משום מה זכה דוד למלכות, ומדוע הפסיד שאול את זכותו לה (עיי' בשמ"א פרק

טו שאלה מספר 11 בדברי אברבנאל)?

אחת מן התשובות לשאלה זו מובאת בה.

א ב ר ב נ א ל (א): "עם היות ששמע דוד שמת שאול לא נתעורר ללכת אל ארץ

ישראל מבלי ציווי אלוקי כי היד עניינו מתחלף מתכונת שאול, כי הוא לא

היה שומר מצוה והיה עושה מעשיו לפי דעתו ולא נשען על המצוה האלהית

ולכן נענש עליו, אמנם דוד היה בהפך מזה, כי לא היה נשען על דעתו כי אם

על הציווי האלוקי והיה על כל דבר שואל בה' וכמו שאמר בדברי הימים

'וימת שאול במעלו אשר מעל בה' על-דבר ה' אשר לא שמר וגם-לשאול

באוב לדרוש. ולא-דרש בה' וימיתו ויסב את-המלוכה לדוד בן-ישי' (דבה"א

י.יג"ד); הנה שאול שלא היה דורש בה' המיתו ה' ודוד שהיה דורש באלוקיו המליכו על ישראל".

- מה הוא איפוא לפי דברי אברבנאל הקו המבדיל ביותר בין שאול ודוד?
2. שער אילו רגשות ואיזה שיקול דעת הניעו את דוד לשאול תחילה בה' אם ראוי לו לעלות באחת ערי יהודה?
3. השווה את שלושת המקומות המדברים על משיחת דוד, וציין מה הם באים ללמדנו:
- [א] שמ"א טז, א"יג; [ב] שמ"ב ב, ד; [ג] שמ"ב ה, א"ג.
4. מה היו כוונותיו ומטרותיו של דוד בדברי הברכה והעידוד אשר שלח לאנשי יבש גלעד?
5. להסברת הביטוי "תחזקנה ידיכם" (ז) עיין שופטים פרק ז, שאלה 7.
6. רד"ק מסביר את זיהוי השמות "איש בשת" ו"אשבעל" (דבה"א ח, לג).
- ר ד"ק: "ואשבעל הוא איש בושת בן שאול, ובעל ובושת אחד, כי הבעל נקרא בושת כמו שנאמר 'וינזרו לבשת' (הושע ט, י) וכן הוא אומר 'שמחם מזבחות לבשת מזבחות לקטר לבעל' (ירמיה יא, ג); וכן גדעון נקרא ירובעל (שופ"ט טים ז, א) ונקרא ירבשה (שמ"ב יא, כא), ולא סיפר לנו הכתוב על מה נקרא שמו כן; וכן בן יהונתן בשמואל זוכר אותו — מפיבשת (שמ"ב ט, ו). והנה מריב בעל (דבה"א ח, לד), הנה בעל במקום בושת ו'מריב' במקום 'מפי' כי קרובים הם, כי המריבה על פה הוא, ונקרא כן על עניין ידוע אצלם, לא גודע אצלנו".
- התוכל להסביר למה נקרא שמו בשמואל "איש-בשת" ואילו בדבה"א הוא נקרא "אשבעל"?
7. על אילו שטחים של ארץ ישראל מלך איש-בושת?
8. "ואל האשוריים" (ט).
- תרגום יונתן: "ועל דבית אשר".
- נגד איזו דעה מכחונים דברי התרגום?
9. מהו המיוחד בדרכי המלחמה הנזכרים בפרקנו לעומת הידוע על כך מספרי נביאים ראשונים? איזה דמיון לזה אפשר למצוא מן המסופר בשמ"א פרק יז? כיצד תכנה מלחמה מסוג זה?
10. לשם "חלקת הצרים" (טז) פירושים שונים, עמוד על ההברלים ביניהם.
- [א] ר ש"י: "תירגם יונתן 'אהסנת קטליא' — על שם החרבות כמה דאת אמר 'אף-תשיב צור חרבו' (תהלים פט, מד)".
- [ב] ר' יוסף קרא: "על שם שהיו אלה חזקים וצורים כמו אלו, שהרי כולם נפלו, שהרגו אלו את אלו".
11. מהו יחס המשפחה בין בני צרויה (יח) לבין דוד (על-פי דבה"א ב, טז"ז)?
12. מה אפשר לענות על דברי התמיהה של אברבנאל בהצעתו של אבנר לעשהאל (כא"כ)?

- אבר בנאל: "ומה לו לצוות על שיאחו באחד מהנערים ויקח את חליצתו האם היה זה שוחד או מה עניינו בזה?"
13. מדוע מאריך הכתוב כל כך בסיפור הריגת עשהאל?
14. איזה חלק בגוף נקרא "חומש"?
- השווה את המקומות הבאים: [א] שמ"ב ב,כג; [ב] ג,כז; [ג] ד,ו; [ד] כ"י.
15. מה רוצה הפסוק להדגיש בחזרה המכוננת באמרו פעם אחת "ואבנר ואנשיו הלכו בערבה כל הלילה" (כט): ופעם שנית "וישאו את עשהאל ויקברוהו בקבר אביו אשר בית לחם וילכו כל-הלילה יואב ואנשיו ויאר להם בחברון" (לב)?
16. שים לב למספר האביזוח בין עבדי דוד ובין אנשי אבנר.

פרק ג

1. הכתוב המספר על נשי דוד (ב"ה) החסיר כאן את שמה של מיכל. התוכל להסביר מדוע?
2. בנה של אביגיל נקרא בפרקנו (ג) — "כלאב" ואילו בדב"ה"א גא הוא נקרא "דניאל".
- ר ד"ק: "שני שמות היו לו וכמוהו רבים בכתוב. ויש בו דרש (מדרש תנחומא לפרשת תולדות), כי לפי שלקח דוד אביגיל אחר מות נבל היו אומרים כי מעוברת היתה מנבל וזה הבן שילדה אביגיל לדוד היה בנו של נבל, לפיכך יצא קלסתר פניו כקלסתר פנים של דוד להסיר החשד לפיכך קראו 'כלאב' — כולו אב, כלומר, בכל צורותיו דומה לאביו. 'דניאל' היה שמו העיקר, כי אמר דוד: דנני אל מנבל".
- [א] מה בין שני הפירושים שמביא רד"ק?
- [ב] היכן רומז רש"י לאגדה דומה בספר בראשית?
3. "עגלה אשת דוד" (ה).
- ר ד"ק: "דרשו רז"ל (סנהדרין כא): עגלה זו מיכל בת שאול, ולפי שהיתה חביבה על דוד קראה עגלה, כמו 'לולא תרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי' (שופטים יד,ח), ומה שאמר 'אשת דוד' מסייע הדרש אף-על-פי שהם לא הביאו, כי למה אמר על זאת 'אשת דוד' מה שלא אמר על האחרות? אלא לפי שהיתה אשתו ראשונה, ומה שאמר 'ולמיכל בת שאול לא היה לה ילד עד יום מותה' (שמ"ב ו,כג), מההוא מעשה ואילך לא היה לה ולד לענשה שביזתה דוד שהיה מפוזר לפני ה', אבל מעיקרא הוה לה, ולפי הפשט יש לפרש, עגלה זו אחרת ומיכל לא נזכרה כאן לפי שלא היה לו ממנה בן וכאן הוא אומר הבנים שהיו בחברון, לפיכך זכר הנשים, ומיכל אף-על-פי שהביאה לו אבנר ועודנו בחברון, לא זכרה כאן, לפי שלא היה לו ממנה בן; אבל באמרו 'אשת דוד' (וכן אומר בדב"ה"י לעגלה אשתו) אולי לא היתה ממשפחה גדולה ולא היתה ידועה בזכור אותה, אלא באשת דוד".

הסבר את הקשיים שעמדו בפני רד"ק, מהן תשובותיו השונות, ובאילו טענות הוא דוחה את ה"דרש".

4. מה היתה סיבת בגידתו של אבנר באיש-בשת?
5. "הראש כלב אנכי אשר ליהודה היום אעשה-חסד עם בית שאול אביך" (ח).
אבר בנאל: "יאמר, אף-על-פי שאהיה בבית דוד ראש לכלבים... והפחות שבכל באנשיו האם ראוי היום הזה שאעשה חסד עם בית שאול? מאחר שלא המציתך ביד דוד ותפקוד עלי עוון אשד; באמת עם כל זה שאהיה כלב בבית דוד אין ראוי לעשות עוד עמך חסד וכו'. ומה שאמר 'היום אעשה-חסד עם בית שאול אביך אל אחיו ואל מרעהו', רוצה לומר, לא אמנע מלעשות חסד עמך עם היותי הפחות שבכל שבט יהודה, וזה 'אל אחיו ואל מרעהו', רוצה לומר, בסיבת היותי אני אחיו ומרעהו של שאול, כי אבנר היה אחיו בקרבה והיה מרעהו במלכות, אבל עתה שראיתי שלא המציתך ביד דוד עם היות שמשחו השם יתברך לכלך, ואתה על כל זה פקדת עלי עוון אשה, לכן כה יעשה ה' להעביר הממלכה".
- כיצד מחבר אברבנאל את שני חלקי הפסוק?
6. מה מלמדים הכתובים הבאים על הכלב?
[א] דברים כג"ט; [ב] שמ"א יז, מג; [ג] שמ"א כד, לד; [ד] שמ"ב ג, ח; [ה] שמ"ב ח; [ו] שמ"ב טז, טז; [ז] ישעיה נז, י"א; [ח] קהלת ט, ד.
7. מהן הסיבות (אישיות ומדיניות) שהניעו את דוד לדרוש מאבנר להחזיר לו את מיכל?
8. מה מלמדים המקומות הבאים בספרנו על ערכים דימוקראטיים במשטרו של דוד?
[א] גיז"ט; [ב] ה"א, ג; [ג] יט, מב; [ד] כ, ב.
9. על שום מה בכה פלטי (טז)?
רש"י: "על מצוה ההולכת ממנו שכל אותן השנים נעץ חרב בינו לבניה ולא נכשל בה".
- עין בדברי הגמרא שהבאנו בחוברת, שמ"א פרק כה, שאלה 15, וראה לאיזו מצוה התכוון רש"י בדבריו.
10. "ויקחה מעם-איש מעם פלטיאל בן ליש" (טו).
[א] רד"ק: "מעם אישה וכן תירגם יונתן 'מלות (מאת) בעלה'".
[ב] אבר בנאל: "וכבר כתבתי שלא היתה גשואה לו, אבל היתה משמרת אצלו שלא תלך לדוד וכו', ולכן לא אמר מעם אישה או מעם בעלה, אבל אמר מעם איש, רוצה לימר, אדם נכבד, כמו שהיו אומרים ישראל 'אישי כהן גדולי', (יומא פרק ד, משנה א)".
11. מה אמר יואב לדוד אחרי שנודע לו על בריתו של דוד עם אבנר (כד-כה)?
השווה לזה את דברי דוד על יואב (לט) וצ"ק על-פי זה את היחסים ביניהם.

12. "מבואך" — כתיב, "מבואך" — קרי (כה).
 ר ד " ק: "הכתיב כמשפטו כדרך נחי העי"ן. והקרי הוא לזיווג המלות והוא מנהג הלשון במקומות הרבה לשנות התנועות מפני הזיווג".
 באר את דברי רד"ק.
13. "בשלי" (כז).
 [א] ר ש " י: "בשגגה, שלא הבין אבנר שבלבו להרגו, וטרס המקרא: ויטה יואב בשלי אל תוך השער לדבר אתו".
 [ב] ר ד " ק: "לדבר אתו בשלי" — בשלום מן 'שלי' אהלים' (איוב יב, ו). וכן תרגום 'בפתע פתאום' (במדבר ו, ט) — בתכף שלו".
 מה בין שני הפירושים? פירושו של מי עדיף ומדוע?
 14. איזו הערכה מוסרית על הקללה תמצא בדברי חז"ל הבאים?
 ס נ ה ד ר ין מ ח :: "אמר רב יהודה אמר רב: כל קללות שקילל דוד את יואב נתקיימו בזרעו של דוד. 'אל-יכרת מבית יואב זב ומצרע ומחזיק בפלך ונפל בחרב וחסר-לחם' (כט): 'זב' — מרחבעם, דכתיב 'והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלם' (מל"א יב, יח). וכתיב 'וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא' (ויקרא טו, ט); 'מצרע' — מעוהיה, דכתיב 'וכחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' א-לוהיו ויבא אל-היכל ה' להקטיר על-מזבח הקטרת' (דבהי"ב כו, טז) וכתיב 'והצרעת זרחה במצחו' (שם שם, יט); 'מחזיק בפלך' — מאסא, דכתיב 'רק לעת זקנתו חלה את-רגליו' (מל"א טו, כג). ואמר רב יהודה אמר רב שאחזו פודגרא וכו'; 'נפל בחרב' — מיאשיהו, דכתיב 'ויורו הירים למלך יאשיהו' (דבהי"ב לה, כג) וכו'; 'וחסר לחם' — מיכניה, דכתיב 'וארחתו ארחת תמיד נתנה-לו' (מל"ב כה, ל). אמר רב יהודה אמר רב: היינו דאמרי אינשי: תהא לוטא ולא תהא לאטה (ר ש " י: "נח לך להיות מן המקוללים ולא מן המקללים, לפי שסוף קללת חינום לשוב אל המקללים")."
15. מדוע, לדעתך, מדגיש הפסוק במיוחד "ויאמר דוד אל-יואב ואל-כל-העם" (לא)?
16. מדוע פותחת קינת דוד על אבנר במלים "ויקונן המלך" (לג), ואילו קינתו על שאול ויהונתן פותחת — "ויקונן דוד" (איו)?
17. השוה את קינת דוד על אבנר לקינתו על שאול ויהונתן; עמוד על ההבדלים שביניהם לפי המגמה, הצורה התוכן.
18. "כנסול לפני בני-עולה נפלת" (לד).
- השוה: [א] שמ"א א, טז; [ב] איוב ג, כד; [ג] איוב ד, יט. הסבר את הביטוי ואת מובנה של המלה "לפני".
19. מדוע מדגיש הכתוב פעמיים את סיבת הריגתו של אבנר (פסוקים כז, ל)?
20. אילו מנהגי אבלות נזכרים בפרקנו?

21. ראה את המקומות הבאים על מנהג "סעודת הבראה":
 [א] פרקנו, להו [ב] ירמיהו טז,ו [ג] יחזקאל כד,יז,כב.
22. שער, מדוע בקטע כח-לט שבפרקנו פעם נאמר "דוד" ופעם נאמר "המלך".
23. מצא בדברי אברבנאל המובאים בזה, מדוע לז' העניש דוד את יואב כדין רוצח. א ב ר ב נ א ל : "ואמנם למה לא הרג את יואב על זה, ואיך נמלט ממנו? כפי הדין הוא. לפי שלא היו שם עדים והתראה, ולכן כפי הדין לא היו בני מות; האמנם היה מהיכולת המוחלטת המסור למלך להרוג אם ירצה, ודוד לא רצה להרוג כפי אותו היכולת המוחלטת, כדי לא לבלבל מלכותו, ואם כן לא חטא במה שלא הרגו, וזה על פי הדין. ולכן הניח את משפטן לפני ה', שישלם לעושה הרעה כרעתו, מסכים למה שאמר יתברך 'ונקי וצדיק אל-תהרג כי לא-אצדיק רשע' (שמות כג,ז), רוצה לומר אתה בן אדם הנקי והצדיק כפי הדין אל תהרגהו. ואם תאמר ואיך לא יגמול כרעתו? דע, כי יש למעלה ממך דינא רבא אשר לא יצדיק רשע".
24. מה מוסיף פרקנו לערכת דמותו של דוד?

פ ר ק ד

1. "וישמע בן-שאול כי מת אבנר... (א).
 מדוע לא נזכר איש-בשת בן שאול בשמו?
2. איזה קושי בפסוק ב מיישב רד"ק בדבריו?
 ר ד " ק : "וסיפר עניין זה הנה להודיע כי אלה שהרגו בן שאול כבר היו עמו ושריו היו, לפיכך לא נשמרו מהם בני הבית בבוא תוך הבית ובחדר משכבו וחשבו שכדי לדבר עמו נכנסו וכו'. ויהיה פירוש 'לקחי חטים' (ו) לזה הפי' רש, שבאו עם לוקחי חטים לדבר עם בן שאול".
3. מצא תשובה לתמיהה הבאה של אברבנאל?
 א ב ר ב נ א ל : "וליהונתן בן-שאול בן נכה רגלים וגומ" — והנה תמצא שבא הפסוק הזה בין סיפורי איש-בשת אשר לא כדת וחזר מיד למיתת איש-בשת".
4. עמוד על הקושי בסדר הפסוקים ו-ז והשב עליו על-ידי אחד הכללים שבהם נדרש המקרא — "כלל ופרט".
5. באיזה "קל וחומר" מנמק דוד את צערו על הריגת איש-בשת? עיין גם בשמאל א פרק כג שאלה מספר 4.
6. "אשר לתתי-לו בשורה" (י).
 ר' יוסף קרא: "כסבור לתת אני לו שכר בשורתו שהביא לי ולמצוא חן בעיני, ויש לומר 'אשר לתתי לו בשורה' כלומר, כפי בשורה שהביא נתתי לו שכרו".
- הסבר את המלה "לתתי" לפי שני הפירושים.

7. במה שונה המסופר על הריגת איש בשת מסיפורו של הנער העמלקי על מות שאול, ומדוע ראה כאן דוד להחמיר?

פרק ה

- 1 במה הועילה הריגת איש בשת לשלטונו של דוד?
 - 2 מהם שלושת העניינים בהם פותחים כל שבטי ישראל את דבריהם אל דוד?
 - 3 מה בין רד"ק לאברבנאל בהסברת תפקידם של שבטי ישראל (א) ושל זקני ישראל (ג)?
- [א] ר ד"ק: "וכבר אמר למעלה 'ויבאו כל-שבטי ישראל', אלא פירושו 'ויבאו' — וכבר באו תחילה זקני ישראל אל דוד וקרת להם ברית, שלא ירע להם בעבור שסמכו ידי איש-בשת שתי שנים ובעבור שאחרו להמליכו אחרי מות איש-בשת חמש שנים".
- 4 [ב] אברבנאל: "זה יותר נכון אצלי הוא, שבאו השבטים כולם, ולזקנים בפרט קרת הברית כי בידם נשבע על כל אשר יעשה בישראל".
 - 4 כיצד מנמק רד"ק את המשיחות השונות של דוד למלך?
- [ג] ר ד"ק: "ומשחווהו למלך. ואף-על-פי שהיה נמשח תחילה ביד שמואל (שמ"א טז, ג) ומשחווהו אחר כן בית יהודה (שמ"ב ב, ד), משחווהו גם עתה ישראל, כי עתה מלך על כל ישראל. ובדברי הימים אומר: 'וימשחו את-דוד למלך על-ישראל כדבר ה' ביד שמואל' (דבהי"א יא, ג), לפי שלא היה נתקיים דבר שמואל עד היום הזה, כי שמואל משחו למלך על כל ישראל כמו שהיה שאול מלך על כל ישראל".
- 5 בפרקנו נזכר גילו של דוד בהגיעו לשלטון.
 - [א] מי בימי האבות עלה לגדולה בגיל זה?
 - [ב] מה היה גילו של משה בעמדו לפני פרעה?
 - 6 אחרי משיחת דוד למלך על כל ישראל עברה הבירה מחברון לירושלים. קרא את דברי מלבי"ם ועמוד על הנימוק המדיני לשינוי זה.
- מלבי"ם: "אחר שעתה התאחדו שני ממלכות ישראל, שהיו עד עתה שבט יהודה תחת דוד, ויתר השבטים ובנימין שבט שאול בראשם תחת איש-בשת, ושבו כולם למלכות אחת תחת דוד; היה מן העצה וכן הופיע רצון ה', שיער המלוכה תהיה בגבול השיך לשני השבטים שהיו שבטי מלכות, וזה היה בירושלים שהיתה חציה ליהודה וחציה לבנימין...".
7. כאן נאמר "וילך המלך ואנשיו ירושלם אל-היבסי יושב הארץ" (ו) ואילו בדבהי"א נאמר "וילך דוד וכל ישראל ירושלם היא יבוס" (דבהי"א יא, ד). עמוד על ההבדל בין לשון הפסוק בשמואל ובין לשונו במקום המקביל בדבהי"א והסבר את השוני.

8. בשופטים א.ח נאמר "וילחמו בני־יהודה בירושלם וילכדו אותה ויכוה לפי־חרב ואת העיר שלחו באש". ואילו באותו פרק פסוק כא נאמר "ואת־היבوسی ישב ירושלם לא הורישו בני בנימין וישב היבوسی את־בני בנימין בירושלם עד היום הזה". ברר איפוא על איזה כיבוש מספר פרקנו.
9. [א] השלם את החלק הראשון של פסוק ח — "כל־מכה יבסי ויגע בצנור" על־פי השוואה עם דבהי"א י.א.ו.
[ב] במה דומה הפסוק לבראשית ד.טו?
10. קשה להבין את עניין ה"פסחים והעורים" הנזכרים בכיבוש ירושלים. הראה על היתרונות והמגרעות בפירושו של אברבנאל המובא בזה.
אברבנאל: "והיותר נראה בזה הוא... והנה דוד כאשר מלך על כל ישראל מיד עם כל השבטים אחר נחקצו שם הלך על ירושלים והיבوسی ישב הארץ אמר לדוד 'לא־תבוא הנה כי אס־הסירך העורים והפסחים' (ו), רוצה לומר, אל תדמה בנפשך שלחזק גבורתך ולרוב העם אשר אתך נשלים עמך — לא יהיה כן. כי אתה באמת לא תבוא הנה עד אשר תסיר מכאן אפילו האנשים העורים והפסחים, וזה נאמר בהרחבת הלשון, כי לא ילכוד העיר עד בלי השאיר שם שריד, כי אפילו גער אחד או עור או פיסח ימנע אותו מהביאה; ולפי שהיה הדיבור הזה נאמר לא על הדיוק כי אם על צד ההרחבה והמשל. לכן חזר ואמר 'לא־יבוא דוד הנה' (ו), רוצה לומר, הנה היו כלל הדברים שלא ייכנס דוד לעיר כי זהו המכוון במשל העורים והפסחים. והנה אמרו זה לפי שהיה העיר מבצר ובית מקדש מלך ושני אנשים שיישארן בה ימנעו לכידתה לכל מלכי הארץ מפני חזקה... ואמרו 'שנאי נפש דוד' לא יחזור לבד לעורים ולפסחים כי אם לכל הנזכרים והם היבوسی והעורים והפסחים שהיו שונאים אותו ואומרים לבזותו 'לא־תבות הנה...'.
11. כיצד מנמק רד"ק את הזכרת הכינוי "אלהי צבאות" (י)?
הראה על־פי פירושו את תפקידו של הפסוק במקומו.
רד"ק: "טעם הסיפור הזה, כי בעזרתו היה מנצח כל החילות בכל אשר יצא, כי ה' עמו, שהוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה".
12. מהו המיוחד בפסוק יב המסכם את המסופר בפרקים הקודמים? מה הוא בא להוסיף על הנאמר בפסוק י?
13. מהו מובנו של השם "בעל פרצים" לפי פשוטו של מקרא?
14. לפועל "וישאם" (כא) השווה את הפסוק המקיבל בדבהי"א יד.יב. לשם הבנת הלשון במקומו מבלי שיהיה ניגוד בינו ובין התואר שבדבהי"א, השווה עם שופטים כ.ח.מ.
15. מה המיוחד שבתשובת ה' לדוד על שאלתו השנייה במלחמת פלשתים, מבל התשובות ששמענו עד כה בשאלות כאלה בספר שופטים ובספר שמואל?

פרק ו

1. מה הן שתי הדרכים אשר רד"ק מפרש בהן את הפועל "ויסף" (א) ?
 ר ד " ק : "ויסף עוד דוד" כמו, ויאסף, שורשו — 'אסף', וכן 'ויוחר מן-המועד' (כ.ה), שורשו — 'אחר', וכן 'תסף רוחם יגעון' (תהלים קד, כט) — כמו 'תאסף'; ויש לפרשו כמשמעו עניין תוספת, שרשו 'יסף', כלומר, הוסיף לקבץ עוד וכו'. ופירוש 'עוד' — כי היו עמו רבים מישראל כשהמליכוהו וכן במלחמה הזאת, כי באותו זמן היתה מלחמת פלשתים והיה זה שהעלו הארון וכן מוכיח בדברי הימים (דבהי"א יג.א.ה)."
 2. כיצד מסביר אברבנאל את הכינויים המיוחדים של הארון בפרקנו (ב) ?
 א ב ר ב נ א ל : "יאמר שהלכו להעלות משם את ארון האלוקים אשר נקרא ונתפרסם ונכרז שם שם ה' צבאות עליו ובעבורו, כי בעבור הנפלאות אשר עשה הארון נתפרסם בכריזה מופלאת שם ה' צבאות בין בארץ פלשתים ובין בקרב ישראל ולזה אמר ב' פעמים שם שם, שם ה' בתוך פלשתים ושם ה' בקרב ישראל."
 3. על ההתייעצויות וההכנות לפני העלאת הארון מבית עובד אדום הגתי עיין בדבהי"א טו.יא.כד ורשום את הפרטים שלא נזכרו בספר שמואל.
 4. אילו הן המלים המיוחדות בפסוק ד אשר מהן מדייק ר' יוסף קרא את פירושו הבא לעניין עוזא ?
 ר' יוסף קרא : "פתרונו : כשהסיעו אותו מבית אבינדב היו הולכים עוזא ואחיו בני אבינדב עם ארון האלקים ואחיו הולך לפני הארון, כלומר, עוזא ואחיו בני אבינדב שניהם היו נוהגים את העגלה, אחד מהם, הוא אחיו... היה הולך לפני הארון ונוהג את העגלה, ועוזא היה הולך בצד העגלה לאחוז העגלה שלא תיהפך כמנהג כל הנוהגין בעגלה, שהאחד הולך בצד העגלה שלא תיהפך ואחד הולך לפני הבקר להנהיג את העגלה וכו', לפיכך כששמטו הבקר — עוזא שהיה הולך בצד, שלח ידו ואחוז בארון האלוקים ונענש על כך, אבל אחיו שהיה הולך לפני הארון ומנהיג את העגלה אי אפשר לשלוח ידו בארון, לפי שהיה הולך לפניו."
 5. להבנת חטאו של עוזא וכשלון הפעולה בכללותה כפי שמודגש בדבהי"א טו.יג "פרץ ה' אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט" מובאים בזה דברי אברבנאל. ציין מה היה החטא הכפול של עוזא.
 א ב ר ב נ א ל : "ובמעשה זה היו ארבעה פשיעות גדולות : האחת — שכפי התורה נשיאת הארון היה מוטל על הלויים בכתף וכמו שאמר 'עבדת הקדש עליהם בכתף ישאו' (במדבר ז.ט) ולכן היה מהחטא העצום במה שהרכיבו הארון אל עגלה חדשה וכו'."
- ה ש נ י ת — לפי שגם הלויים לא היה להם ליגע בארון האלקים, ולא היו

נושאים אותו בעצמו ונוגעים בו אבל ינשאוהו במוטות, ולכן היה מהפשע אם נגעו הלויים בעצמות הארון (= בארון עצמו), כל שכן שאר ישראל; ה ש ל י ש י ת — מיוחדת בעוזה שלא היה לוי ולא היה לו רשות לאחוז בארון האלקים, וכמו שאמרו 'כל הקרב הקרב אל-משכן ה' ימות' (במדבר יז, כח); ה ר ב י ע י ת — לדעת חז"ל (סוטה לה), כי הטא עוזה במיעוט אמונה, בחשבו שיפול הארון ארצה, והנה מיעט לפי מחשבתו בקדושת הארון שלא היה יכול לעמוד בעצמו בלא נושא, אמר הקדוש-ברוך-הוא: נושאו נושא, הארון עצמו לא כל שכן? ולהיותו בלתי בוטח בה' ובלתי מאמין בהשגחתו בארון הקודש נענש במיתה".

6. מה מובנו של השם "פרץ עוזה" ובמה הוא שונה מן הדומה לו בפרק הקודם "בעל פרצים"?

7. מדוע העביר דוד את הארון דווקא אל בית עובד אדום הגתי? מצא את הנימוק על-פי יהושע כא, כד ודבהי"א טו, יח.

8. נסה לעמוד על הרעיון הגלום בדברי מדרש תנחומא פרשת בשלח לפסוק: "ויאמר משה אל-אהרן קח צנצנת אחת" (שמות טז, לג).

תנחומא, בשלח כא: "וזה אחד משלושה דברים שהיו ישראל מתרעמים עליהן והיו אומרים מיני פורעניות הן. אלו הן: הקטורת והארון והמטה. הקטורת של פורעניות היא, שהרגה נדב ואביהו, לפיכך הודיען שהיא של כפרה, שנאמר 'ויתן את-הקטרת ויכפר על-העם' (במדבר יז, יב). הארון אמרו של סמפרינון (יש גורסים על-פי המכילתא 'של פורעניות') היה, הוא הרג את עוזה ואנשי בית שמש וכו', לפיכך הודיעם שהוא של ברכה דכתיב 'וישב ארון ה' בית עבד אדם הגתי שלשה חדשים. ויברך ה' את-עבד אדום ואת-כל-ביתו'. המטה של סמפרינון היה (או של פורעניות, עיין לעיל) הוא הביא המכות על המצרים במצרים ועל הים לפיכך ידעו שהוא של נסים (כלומר, כעת ייעשה על-ידי המטה נס של ישועה ולא של הענשה) 'ויאמר ה' אל-משה, עבר לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטד אשר הכית בו את-היאור' (שמות יז, ה). — 'מפני התרעומת'".

9. אברבנאל מעמידנו על ההבדל בלשון בין פסוק ה לפסוק יב ומתיך זה הוא מסביר את שינוי המעשה.

אברבנאל: "והסתכל כי בראשונה נאמר 'דוד וכל בית ישראל משחקים' (ה) אבל בעלייה הזאת נאמר 'ויעל את-ארון האלקים מבית עבד אדם עיר דוד בשמחה' (יב) — שעזבו השחוק וקלות-ראש ולקחו השמחה, ועל כיוצא בזה אמר הפילוסוף (אריסטו) שהחיים המאושרים הם בשמחה אבל לא בשחוק".

10. בזדאי תתפלא, שאחרי שזכר שמו של דוד בפסוק יב, הוא נזכר עוד שלוש פעמים בפסוקים יד-טו וכאילו שלא לצורך העניין.

שים לב, לנסיח המעניין של מלבי"ם בביאור הדבר.

מ ל ב י "ם : "ביטל כבודו מפני כבוד ה' בשלושה עניינים : [א] בגופו, ש'כרכר' ורץ 'בכל עז לפני ארון ה' ; [ב] במלבושיו, שהיה חגור אפוד בד כלבוש הכהנים ועובדי ה', לא לבוש מלכות, שלא להראות גאווה לפני ה', ובשני אלה התייחד דוד מן העם, כי לפי גדולתו צריך הוא להראות הכנעה לפני הבורא כמו שאמרו (ירושלמי, ברכות פרק א, הלכה ה) המלך כיון שכורע שוב אינו זוקף, ועל זה אמר ודוד' ; [ג] מה שהשתתף עם כלל ישראל, שעל זה אמר 'ודוד וכל בית ישראל מעלים את ארון ה' בתרועה ובקול שופר' — לעורר שמחה וגיל".

הסבר את הכפל הזה גם כתופעה סגנונית ולא רק לפי תוכן הסיפור, והשווה לפסוק יב — "ויגד למלך דוד".

11 השווה לנאמר בפסוק יז את ההקבלה בדהי"א טו, א וציין מה היא מוסיפה.

12. "אשישה" (יט).

השווה שיר השירים ב.ה.

13. "אשפר" (יט).

תרגום יונתן: "פלוג".

שים לב לחילוף האותיות בפעלים: שפר-ספר (=מנה) ?

פ ס ח י מ ל ו : : "אמר רב חנן בר אבא: 'אשפר' — אחד משישה בפר". באר את דברי התלמוד.

14 מה מוסיפה האגדה הבאה להבנת השיחה החריפה בין מיכל לדוד ?

שים לב לפרטים שבמקרא המשמשים עיקר לדברי האגדה.

י ל ק ו ט ש מ ע ו נ י , ק מ ג (מובא גם ברד"ק): "אמרה לו: משפחתו של

בית אבא היתה נאה ממך; חלילה להם שנראה מימיהן פיסח יד ופיסח רגל

ועקב מגולין, אלא כולם היו מכובדים ממך. ומה אמר לה דוד? — 'לפני ה'

אשר בחר בי מאביך ומכל-ביתו' (כא) — אלא בית אביך היו מבקשין כבוד

עצמם ומניחים כבוד שמיים, ואני איני עושה כן, אלא מניח אני כבוד עצמי

ומבקש אני כבוד שמיים. 'והייתי שפל בעיני ועם האמהות' (כב) — אמר לה:

אין את נקראת מן האמהות אלא מן האמהות".

15. מובאים בזה דברי רמב"ם להערכת התנהגותו של דוד בשעת העלאת הארון

שים לב כיצד משמשת התנהגותו של דוד הלכה לדורות.

ר מ ב "ם , מ ש נ ה - ת ו ר ה , ה ל כ ו ת ל ו ל ב , פ ר ק ח , ה ל כ ה ט ו : "השמ-

חה שישמח האדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן — עבודה

גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו, ראוי להיפרע ממנו, שנאמר 'תחת

אשר לא עבדת את-ה' אלהיך בשמחה ובטוב, לבב' (דברים כח.מז), וכל

המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו, חוטא ושוטה.

ועל זה הזהיר שלמה ואמר: 'אל תתהדר לפני-מלך' (משלי כה.ו), וכל המש-

פיל עצמו ומיקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר: 'ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני' (שמ"ב זכב); ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר: 'המלך דוד מפז: ומכרכר לפני ה'' (שם שם, טז).

16. מצא הסבר לדבריה של מיכל כלפי דוד על-פי כל מה שידוע עליה ועל גורלה.

17. מה מוסיף פרקנו להבנת דמותו של דוד?

פרק ז

1. מה אפשר ללמוד על מהות הנבואה מן התשובה שהשיב נתן לדוד ומן ההתגלות שבאה אחריה?

השווה עם ירמיה מב, א-ת.

2. שער מדוע נאמר בפסוק ב "נתן הנביא" ובפסוק ג "ויאמר נתן אל המלך" וכן בפסוק ד נאמר: "ויהי דבר ה' אל נתן"?

3. מהו ההבדל המהותי בין שתי השיטות הבאות להסביר את דברי נתן אל דוד (ג):

[א] אברבנאל: "והנה הנביא השיבו 'כל אשר בלבבך לך עשה כי ה' עמך' ועניינו אצלי, שנתן ידע שהיה רוח הקודש שורה על דוד וכמו שאמר על עצמו 'רוח ה' דבר-בי ומלתו על לשוני' (כג.ב) ולכן חשב שהיה התעוררות הזו דבר אלוקי אליו, כי ראה שהתורה אמרה שאתרי המנוחה והנחלה יבנו הבית (דברים יב, יא), ובהיות שדוד היה במנוחה והיה מתעורר לבנות הבית, חשב הנביא שהוא היה פועל ראוי (היינו, מעשה רצוי) ושהוא מאת ה' מן השמיים, ולכן אמר 'כל אשר בלבבך עשה, רוצה לומר, הדבר הזה אם לבך יעוררך אליו — עשה אותו כי ה' עמך, רוצה לומר, דבר נבואי הוא, ורמו הנביא בזה שאליו לא באה נבואה עליו וכו', ולזה אמר 'כי ה' עמך', רוצה לומר, הרוח האלקי חל עליך ולא חל עלי ולכן לא אוכל לתת לך עצה, עשה אתה כפי השפעתך".

[ב] מלבי"ם: "ויאמר נתן" — באשר עוד לא הגיע דבר ה' כי ימנעו מזה, השיב מדרך הסברא 'כל אשר בלבבך לך עשה', שהצדיקים הגדולים יוכלו לסמוך על הסכמת לבבם שהוא אך טוב (היפך הבינונים שיצויר כי יצר סמוך בג, וכל שכן רשעים שלבם רק רע כמו שאמרו: רשעים — יצר הרע שופטם, צדיקים — יצר טוב שופטם, בינונים — זה וזה שופטם. — על-פי ברכות סא:). ולכן אמר שיסמוך על לבבו בפרט, כי ה' עמך' ומחשבת לבבך הוא הערת רוח הקודש הנלווה עמך תמיד".

4. את דבר ה' לנתן מחלק אברבנאל באופן כזה:

[א] שתי טענות הנאמרות ברמיזה: טענה ראשונה (ה), טענה שנייה (ו-ז).

[ב] יעוד לדוד (ח-ט).

- [ג] בירורה של הטענה השנייה: מתי, ומי יבנה (י"טז).
כתוב את סיכומם של הדברים לפי הסדר הזה.
- 5 על הטענה שעדיין לא הגיעה השעה לבניין בית המקדש (י), נוספת גם טענה אחרת סתומה במקצת (ה). פרש טענה זו לפי דבריו של דוד עצמו בדבהי"א כח.ג.
- 6 א ב ר ב נ א ל שואל: "למה לא רצה האל יתברך שיבנה דוד את הבית? ואם היה רצונו לבנותו והיו אצלו מזומנים הדברים הצריכים אליו, למה מנע השם יתברך טוב מבעליו ולא הספיק בידו לעשותו ובחר שיבנהו שלמה בנו? ואם נאמר שהיתה הסיבה בזה, לפי שדוד שפך דמים רבים, הנה זה יחשב לו לצדקה, כי הם דמי אויבי ה' ולא הרג מבני ישראל כי אם מהאויבים. והנזו שלמה שפך דם יואב ודם אדוניהו אחיו ודם שמעי בן גרא והיו מבני ישראל ואם נאמר שהיו אלה חייבי מיתה, אין ספק שיותר היו חייבים בה אויבי ה' הפלשתים שהרג דוד, ויותר ראוי היה שנעים ישראל, דוד בחר ה', יבנה אותו משיבנהו שלמה אשר נשיו היטו את לבבו וילך ויעבוד אלוהים אחרים!".
את התשובה הוא מוצא בדברי חז"ל במדרש תהלים ס ב:
"האתה תבנה-לי בית לשבתי (שמ"ב ז,ה) — אף-על-פי ששלמה בנך יבנה הבית הזה, אינה נקראת אלא על שמך, שנאמר 'מזמור שיר-חנכת הבית לדוד' (תהלים ל,א) לשלמה — לא נאמר, אלא לדוד, שנקראת על שמו. אמר רבי יהודה בר אלעאי כיון ששמע דוד זה אמר: הרי נפסלתי מלבנות בית המקדש! אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: חייך כל הדמים אשר שפכת כאיל וכצבי הן לפני, שנאמר בהם 'על-הארץ תשפכנו כמים' (דברים יב,כד). אמר דוד לפניו: רבוננו-של-עולם, אם כן למה איני בונה אותו? אמר לו: גלוי וידוע לפניך שישראל עתידין לחטוא ואני מפניג בביתי חמתי וישראל ניצולין, ואם אתה בונה, הרי יהיה הבית קיים ואינו חרב לעולם. אמר לו: והרי הוא יפה. אמר לו: מוטב שאפיג בבית חמתי ואחריבהו וישראל יהיו ניצולין, הדא הוא דכתיב 'דרך קשתו כאויב נצב ימינו כצר ויהרג כל מחמדי-עין באהל בתי ציון שפך כאש חמתי' (איכה ב,ד)."
- מקדש וישראל מי עדיף לדעת האגדה?
8 כיצד מציין דבר ה' את ההבדל בין תקופת השופטים ובין תקופת המלוכה (י"א)?
ציין את ההערכה החדשה על המלוכה תוך השוואה עם שמ"א ח, ז.
- 9 להסברת המלה הסתומה "שבטי ישראל" (ז) השווה: [א] בראשית מט, י; [ב] דבהי"א יז, ג.
- 10 "ועשיתילך שם גדול כשם הגדלים אשר בארץ" (ט).
השווה עם דבהי"א יז, ח והוכח כיצד הבין התלמוד את המושג 'גדול'.
פסחים ק"ז: "ועשית לך שם גדול כשם הגדולים" — תני רב יוסף זהו

שאומרים מגן דוד; אמר רבי שמעון בן לקיש: 'ואעשך לגוי גדול' (בראשית יב.ב) — זהו שאומרים אלהי אברהם; 'ואברכך' — זהו שאומרים אלהי יצחק; 'ואגדלה שמך' — זהו שאומרים אלהי יעקב.

ר ש ב ם: "שכשם שחותמים במגן אברהם, חותמין במגן דוד. הגדולים — אברהם יצחק ויעקב."

11. "אני אהיה-לו לאב והוא יהיה-לי לבן" (יד).

השווה: [א] תהלים ב ז ט; [ב] שמות ד.כב; [ג] דברים ח.ה. באר את הפסוק לפי ההשוואה.

12. בכותרת לתפילת דוד נאמר "ויבא המלך דוד" (יח). הסבר את הבלטת התואר על-פי תוכן התפילה.

13. "וישב לפני ה'" (יח).

[א] ר ש י: "לפני הארון".

[ב] ר מ ב ם, הלכות מלכים פרק ב, הלכה ד: "ואם נכנס (והיינו, המלך) לעזרה והיה מזרע דוד — ישב, שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, שנאמר: 'ויבא המלך דוד וישב לפני ה'".

[ג] י ל ק ו ט ש מ ע ו נ י ש מ ם ב ק מ ו: "למדנו רבנו, אדם מישראל שקרא לו החזן לעמוד לקרות בתורה או לעבור לפני התיבה, ולא התקין עצמו, מהו שיהא מותר לעמוד ולקרות? כך שנו רבותינו: אסור לקרות, למה? שלא יקרא ויתבייש בציבור וכו' מעשה בר' עקיבא שקרא לו החזן ברבים לעמוד ולקרות בתורה — ולא עמד, אחר שנפטרו מבית הכנסת התחיל מפיס לתל-מידים, אמר להם: יבוא עלי אם מרוח גסה לא עמדתי וקראתי בתורה. אמרו לו: ולמה לא עמד רבי? אמר להם: מפני שלא התקנתי את עצמי. כיון ששמעו כך התחילו תמהין על מה שאמר רבי עקיבא: אמר דוד לא הייתי מתפלל לפני האלהים עד שהייתי מתיישב דעתי ומתקן עצמי, אחר-כך הייתי עומד ומסדר תפילתי, שנאמר 'ויבא המלך דוד וישב לפני ה' — מאחר שישב עצמו וכיון את דעתו ואחר-כך 'מי אנכי ה' אלהים ומי ביתי כי הבאתני עד הים' (יח)".

סכם בקצרה את שלושת הפירושים.

14. במה רואה דוד את החסד המיוחד שנתבשר לו בחזון נתן?

15. במה רואה דוד דמיון בין החסד שנעשה לו ובין החסד שנעשה לעם ישראל.

16. "וזאת תורת האדם" (יט).

כיצד אפשר להסביר את הביטוי על-פי המקביל לו בדב"ה יז.ז?

ר ד ם ק (ע ם פ י ל ק ו ט ש מ ע ו נ י): "ובדרש: בתור האדם המעולה שבנביאים, ואיזהו? זה משה רבינו וכו'; משה משובח שבנביאים ודוד משובח שבמלכים. אתה מוצא מה שעשה משה — עשה דוד; משה הוציא את ישראל ממצרים ודוד הוציא את ישראל משעבוד מלכויות, משה קרע לישראל את

הים ודוד קרע לישראל את הנהרות שנאמר 'בחצותו את ארם נהרים' (המדרש קורא כאן במקום בהצותו — בחצותו), ומשה נתן לישראל חמישה חומשי תורה ודוד נתן לישראל חמישה ספרים שבתהלים.

17. "בעבור דברך וכלבך עשית" (כא).

מ ל ב י "ם: "... כי הנביא לא ישולח רק, או להזהיר מן הרעה העתידה להתזיר בתשובה, או להזהיר וליעץ בדבריה' מה לעשות וממה לחדול וכדומה; אבל להודיע לאיש פרטי טובה עתידה לבוא עליו ועל זרעו, לא ישלח ה' ביחוד על-ידי נביא, ומזה הבין כי הוא אחד מן העניינים הכוללים של ימות האומה מראש ועד סוף, והוא ככול הנבואות העתידות שניבאו הנביאים על ימות המשיח ועל תיקון העולם בזמן העתיד, שמה שהודיע ה' הנחמות והייצור דים הגדולים האלה על-ידי נביאים רבים, לא היה צורך הדור ההוא רק להודיע עצתו ומחשבותיו והנהגתו מראש ועד סוף; וזהו שאמר 'בעבור דברך וכלבך עשית את כל-הגדולה הזאת להודיע את-עבדך' — שההודעה הזאת איננה עבורי, רק עבור דברך ורצונך הנעלם להודיע מה שרצית וגזרת מראשית אחרית".

מה מוסיפים דברי מלבי"ם להבנת דברי נתן בפרט, ודרכה של הנבואה בכלל?

18. השווה את פסוק כג לדבהי"א יז.כא. איזה קושי מתיישב על-ידי כך?

19. מובאים בזה דברי רד"ק לפסוק כג.

[א] ברר מהם הקשיים שעמדו בפניו; [ב] מה הן ההצעות השונות ליישובם. ר ד "ק: "כמו שאין כמוך בא-להים, כך אין כעמך ישראל בעמים. 'אשר הלכו א-להים' — 'הלכו' לשון רבים, דרך כבוד כמו 'ישמח ישראל בעשיו' (תהלים קמט.ב) ובדברי הימים 'אשר הלך הא-להים' (דבהי"א יז.כא); ויונתן תירגם דאז-לו (= שהלכו) שלוחין מן קדם ה'. וברש: 'אשר הלך הא-להים' — זה הקדוש ברוך-הוא. 'אשר הלכו א-להים' — זה משה ואהרן. 'ולשום לו שם' — פירוש 'לו', כלומר, לא-להים, להגדיל בפי בני אדם אשר לא ידעוהו וכו'. 'ולעשות לכם' — כנגד ישראל ידבר וכו'. 'לארצך' — כנגד ישראל או כנגד ה'. ופירוש — עשית להם גדולה ונוראות עד שבאו לארצך וכו'. 'מפני עמך' — כשבאו לארצך גרשת יושבי הארץ הזאת מפני עמך ונוראות שעשית להם וכו'. 'גוים ואלהיו' — פירוש, מהגויים ומאלהיו. ומ"ם 'ממצרים' משמשת במקום שניים או שלושה; או פירוש 'גוים' — על ישראל, כלומר, אשר פדית ממצרים גרים וקניו וגדוליו. ואמר גויים בלשון רבים, כלומר, משפחות ישראל כמו 'בנימין בעממך' (שופטים ה.יד). 'ואלהיו' — כמו 'אלהים לא תקלל' (שמות כב.כז) שפירושו — שופטים. ויונתן לא תירגם 'גוים וא-להיו', ואפשר שהיה דעתו כדעת מקצת רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני, שמואל קמ"ו) שפירשו 'וא-להיו' על השם יתברך על דרך 'בכל-צרתם לו צר' (ישעיה סג, ט) ואמרו 'גוים וא-להיו' — כביכול שהוא פדוי עמכם, מפני זה לא תירגמו'.

20. מה נאמר בתפילת דוד: [א] על עצמו; [ב] על עם ישראל ועתידו; [ג] על השם יתברך?

פ ר ק ח

1. פרקנו פותח: "ויהי אחרי-כן" — האמנם יש קשר ענייני בינו ובין קודמו? ראה טעמו של אברבנאל לזה. ובאר איזה עניין נוסף הוא רוצה לפתור בדרך זו. אברבנאל: "ויהי אחרי-כן" — סיפר הכתוב, שאחרי שהניח ה' את דוד מכל אויביו מסביב כמו שאמר למעלה (ז.א.)... השתדל דוד לבנות בית לה', ומאשר האל יתברך השיבו שהוא לא יבנה הבית ושלא היה עדיין זמן מגוחה והשקט, חשב דוד בלבו באמת אין חפץ לה' שאחשוך עצמי מן המלחמות וראוי שאתמיד בהן, ולזה הלך דוד לבקש את אויביו ולהילחם בם בארצם, וזהו סמיכות הפרשיות. ועניין אמרו 'ויהי אחרי-כן' ויך דוד את-הפלשתים, להגיד כי עד עתה היו הפלשתים נקבצים ובאים לבקש את דוד ועתה הוא הלך לבקש אותם ואת יתר העמים וכו', ולזה לא שאל באורים ותומים על המלחמות האלה לפי שידע כוונת השם יתברך מתוך תשובתו (היינו, התשובה לבקשת דוד לבנות את בית המקדש).

2. "ויקח דוד את מתג האמה" (א).

ר' יוסף קרא: "ודומה שלפי שגת פלשתים היתה ראש וחזק לחמישה סרני פלשתים כעניין שכתוב 'ורדו גת-פלשתים הטובים מן-הממלכות האלה' (עמוס ו.ב.), שלכך נקראים מתג האמה, שמי שתופס בידו מתג הוא רודה ומושל בחברו, כך מי שהיה בידו אותו חזק, גת פלשתים, היה מושל על כל השכונה. 'מתג' — מרדע כמו 'שוט לסוס מתג לחמור' (משלי כו.ג.); 'מתג האמה' — על שם שדרכו של מתג להיות נתון בעץ ארכו אמה".

התוכל למצוא סעד לדבריו מתוך הפסוק המקביל לו בדבחי"א ית.א?

3. על אכזריותו של דוד כלפי המואבים מביא אברבנאל דרש ופשט.

למה הוא מוסיף לפשטו את "והדעת נוטה וכו'?"

אברבנאל: "והנה עשה זה למואב כפי חז"ל (במדבר רבה, פרשה יד, סימן ג) בעבור שהמיתו אביו ואמו ואחיו כשהניח אותם בארץ מואב בברחו מפני שאול כמו שאמר 'וינחם את-פני מלך מואב' (שמ"א כב.ד) וכו', וכשיצא דוד משם והלך ליער חרת (שם כב.ה), הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו חוץ מאחד שברח והחיהו נחש העמוני. וכפי הפשט, היה עושה זה לייסר האומות שלא יתעסקו פעם אחרת להילחם בישראל. והדעת נוטה שדוד לא היה בחר להרוג את המואבים כולם, כי היה חפץ להביא מהם עבדים ושפתות, ולא היה רוצה גם כן להחיות כולם, כי היו כל כך רבים שאולי יתקשרו כולם בעבודתם נגד יושבי הארץ, ולכן היה ממית שני שלישים מהם ומחיה השליש האחר".

ש מ ו א ל ב פ ר ק ח

120

4. השווה את המקומות הבאים המספרים על אכזריות בניהול המלחמה ונסה להר-
אות שגם הפסוק עצמו רומז על ההכרח בזה:
[א] שופטים א.ו.ז.ו, [ב] שמ"ב ח.ב (עיין בשאלה הקודמת בשני ההסברים של
אברבנאל); [ג] שמ"ב יב.לא.
5. השווה את המסופר על עיקור הסוסים בפרקנו (ד) לסיפור הדומה לו ביהושע יא.
ו-ט ועמוד על ההבדל בין שניהם.
6. עיין בדבהי"א פרק כט והסבר לפי זה כיצד יתקשרו ענייני המלחמה שבפרקנו
(פסוקים ז.י.יא) לפרק הקודם?
7. מהי הצעתו של אברבנאל ליישוב הסתירות הבאות: בפרקנו נאמר "ויעש דוד
שם בשבו מהכותו את-ארם בגיא-מלח" (יג); בדבהי"א יח.יב נאמר: "ואבשי
בן-צרויה הכה את-אדום בגיא המלח וכו'"; ואילו בתהלים ס.ב נאמר: "בהצותו
את ארם נהרים ואת-ארם צובה וישב יואב ויך את-אדום בגיא-מלח וכו'".
אברבנאל: "ונראה שהמלחמה הזאת אבישי התחיל אותה וכו' ושב יואב
והשלימה ועל היסוד הזה יתיישבו הפסוקים, כי כאן יחס המלחמה לדוד
להיותו המלך ובידו הכל, ובדברי הימים יחס אותו לאבישי להיותו בפרט
המתחיל אותה, ובספר תהלים זכר מה שעשה יואב בעצמו".
מה עוזר הפסוק בתהלים להבנת מקומה של המלחמה, שהרי ארם גיאי המלח
מקומם שונה בתכלית, האחד בצפון והשני בדרום?
8. קרא בעיון את פרק ס בתהלים וציין: [א] מתוך איזה מצב נפש נאמר, האם
שיר-תהילה הוא או תחינה? [ב] השווה את הפרק בתהלים למסופר בשמ"ב
על כיבושי דוד.
9. מה מסופר על הכיבושים בארם ועל יחסי ארצות ארם ומדינותיה אל דוד?
10. מה מקומו של פסוק טו בפרקנו?
11. כיצד מהווים הפסוקים טז-יח כעין הדגמה למה שנאמר לפניהם "וימלך דוד
על-כל-ישראל ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל-עמו"?
12. כיצד אפשר להסביר את התארים "מוכיר" ו"סופר" (טז-יז) על-פי ירמיה
נב, כה?
13. השווה לנאמר כאן "ובני דוד כהנים היו" (יח) את הנאמר עליהם בדבהי"א יח.
יז והסבר על-פי זה את הקושי במקומו.
14. לעניין "כרתי ופלתי" מובאים בזה מדברי המפרשים:
[א] ר"ד"ק (על-פי תרגום יונתן): "ובניהו היה ממונה על הקשתים ועל
הקלעים".
[ב] ר' יוסף קרא: "והכרתי והפלתי" – איני יכול לעמוד על בירודו,
אך דומה שכרתי, אומה אחת יש והם יושבי חבל הים ונקראים 'גוי כרתי'
ודומה שנטפלו עמו ונלח עליו לשרתו, ודומה כשם שכרתי שם אומה, כך
פלתי שם אומה".

[ג] ד"ר ב. מ. לוין (במאמר בלועזית בשנתון של "החברה לספרות ולהיסטוריה", פרנקפורט 1906, עמ' 237) מעיר שקיים בוודאי קשר בין "כרתי" ובין "הכרי" (כך הכתיב בשמ"ב כ.כג ובמל"ב יא.ד.יט) — כרי-כרתי-רצים. על-פי הערבית אפשר להסביר גם את המלה "פלתי" בהוראת רץ. מתוך שמ"א כב.יז נמצאנו למדים שכבר בתקופת שאול היו רצים הנצבים על המלך. לצורת הצמד "כרתי ופלתי" — יש להניח שלפנינו כעין צליל שווה, דבר המסביר את הניקוד.

[ד] ברכות ד. : "בניהו בן יהודע — זה סנהדרין, ואביתר — אלו אורים ותומים, וכן הוא אומר 'ובניהו בן יהודע על הכרתי ועל הפלתי'; ולמה נקרא שמם כרתי ופלתי? כרתי — שכורתים דבריהם; פלתי — שמופלאים בדבריהם".

בדוק את הכתובים הבאים: שמ"ב ח.יח; טו.יח; כ.ז.כג; מל"א א.לח.מד; דבהי"א ית.יז, ומצא איזה מארבעת הפירושים מתאים לכל פסוק מבחינת העניין. לפי מה קרא רבי יהונתן איבשיץ את פירושו ליורה דעה בשם "כרתי ופלתי"?

פרק ט

1. על הקשר בין הפרק הקודם ובין עניין מפיבושת מובאות בזה שתי הצעות. איזו מהן קרובה יותר לפשוטו של מקרא?
 - [א] אבר בנאל: "לפי שדוד היה ממנה פקידים וממונים בכל מלכותו ועל ביתו, שם אל לבו לדעת אם נשאר מזרע שאול אדם ראוי והגון למנותו גם כן בעבור יהונתן שאליו היתה אהבתו ואליו נשבע על בניו חרעו".
 - [ב] מלבי"ם: "מבואר, שידע מן הנותרים בבית שאול, כי דוד היה חתן המלך ואיך לא ידע מספר אנשי בית חותנו. וידע כי שלושת בניו נפלו במלחמה ושנשאר בן ליהונתן, ומשבעה אנשים מבניו אשר הוקצו על-ידי הגבעונים; רק שבעת שגברה יד דוד יראו לנפשם פן יהרגם כדרך מלכי קדש שהיו הורגים אף את אחיהם בל ימרדו ומכל שכן זרע המלך הראשון, והתחבאו כל הימים עד שעקבותם לא נודעו, ולכן שאל אם יש עוד מהנותר לבית שאול ורוצה לומר, אם עודם חיים".
 2. מדוע חזרים ומדגישים הכתובים שהיה מפיבושת בעל מום? עיי' : [א] ד.ד. [ב] ט.ג.ו [ג] ט.י.ג.ו [ד] י.ט.כ.ז.
 3. בדוק בפרק זה מתי נאמר "דוד" מתי "המלך דוד" ומתי "המלך". נסה להסביר את הכוונה בדבר.
 4. לביאור המושג "חסד" (ז).
- ד"ר ק: "ומהו זה החסד אם שלו נתן לו? כי מפיבושת יורש היה נחלת שאול ולא היה יורש אחר מיהונתן, ובני רצפה בת איה היו גם כן יורשים של שאול

ואף-על-פי שהם בני פילגש, אם כן היאך היה כוח ביד דוד לתת הכל למפי-
בושת? ואם תאמר מלך יש לו רשות להעביר נחלה מזה ולתת לזה כמו שכתוב
במשפט המלוכה (שמ"א ח) מה חסד עשה אם נטל משאר יורשים ונתן למפי-
בשת? אם היה נותן לו משלו זה היה חסד. ועוד שאמר 'והשבתי לך' מלמד
כי קודם זה נטלה ממפיבושת נחלתו ומשאר היורשים. ועוד כי מה שכתוב
במשפט המלוכה 'זאת שדוּתִיכֶם ואת כרמיכֶם יקח', כבר כתבנו בפירושים
מה שפירשו בו רז"ל, כי אינו אומר אלא על פירותיהם לפי שעה. ונראה
כי הדבר כן מאחזב שביקש מנבות כרמו שימכרנו לו ולא רצה. אילו היה
משפט המלוכה לקחת הכרם והשדה הטוב למה לא היה לוקח אותו, זה לא
היה נחשב לו לגזילה כי אם משפט מלוכה היא וכו'. וייתכן לפרש כי דוד זכה
בכל נחלת שאול לפי שאיש בשת ובית שאול היו מורדים במלכות, כי ידוע
היה בכל ישראל כי דוד היה מלך אחרי מות שאול ונמשח על-פי ה' ימורד
במלכות הוא וכל נכסיו נתחייבו וכו', וכיון שהכל שלו ומן הדין זכה בו ואמר
להשיב הכל למפיבושת, חסד גדול עשה עמו, ועוד שנתנו באוכלי שולחנו
כל הימים".

5. "ומפיבושת אכל על-שלחני כאחד מבני המלך" (יא).

מהם לפי דברי רד"ק ההגבלות שבזכויות המלך?

מי אמר זאת ציבא או המלך דוד? ציין מהו הקושי.

6. מה מדייק מלבי"ם בפסוק האחרון של פרקנו?

מלבי"ם: "והטעם שישב בעיר המלוכה יען ש'על-שלחן המלך תמיד הוא
אכל' (יג) ולא היה אפשר שישב בעיר אחרת וגם לא שישב סמוך לירושלים
ולכנס בכל יום בעת הסעודה כי 'הוא פסח שתי רגליו'".

פרק י

1 מצא הסבר בדברי המדרש המובאים להלן מדוע שלח דוד לנחם את חנון מלך
בני-עמון.

על מה מסתמך המדרש בהסברו?

מה מוסיפים דברי המדרש להערכת אופיו של דוד?

[א] במדבר רבה, פרשה יד, סימן ג: "מואב סיר רחציו (תהלים

ס"י) — לפי שבשעה שברח דוד מפני שאול הוליד אביו ואמו אל מלך מואב,

כי היה ירא מפני שאול והיה בוטח בהם לפי שהיה מרות המואביה וכו' ולכו

קראו 'סיר', מה הבשר מתעכל בסיר, כך נתעכלו שם, שהרגם מלך מואב ולא

נמלט מהם אלא אח לדוד, שברח אצל נחש בני עמון, ושלח מלך מואב אחריו

ולא רצה ליתנו, והוא החסד שעשה נחש עם דוד ולפיכך נתגרה עם המואב

ביום".

[ב] מדרש תנחומא, פרשת פינחס דיבור המתחיל 'צדור

את המדינים: "לא־תדרש שלמם וטבתם כל ימיך לעולם" (דברים כג,ז) — את מוצא במי שבא עמהם במידת הרחמים, לסוף בא לידי בזיון ומלחמות וצרות, ואיזה? זה דוד שנאמר 'ויאמר דוד אעשה־חסד עם־חנן בן־נחש' (שמ"ב יב). אמר לו הקדוש־ברוך־הוא: אתה תעבור על דברי שאני כתבתי 'לא תדרש שלמם וטבתם' ואתה תעשה עמם גמילות חסד, 'אל־תהי צדיק הרבה' (קהלת ז,טו) — שלא יהא אדם מוותר על התורה (פירוש, שלא לעשות מדעתו יותר ממה שציותה התורה) וזה שולח לנחם בני עמון ולעשות עמו חסד וטובה ולבסוף בא לידי בזיון 'ויקח חנן את־עבדי דוד ויגלה את־חצי זקנם וגו' (שמ"ב יד), ובא לידי בזיון ואחר־כך לידי מלחמה עם ארם נהריים ועם מלכי צובה ועם מלכי מעכה ועם בני ארבע אומות וכתב 'וירא יואב כי־היתה אליו פני המלחמה מפנים ומאחור' (שם ט), מי גרם לו? שביקש לעשות טובה עם מי שאמר לו הקדוש־ברוך־הוא 'לא תדרש שלמם וטבתם'.

2. כיצד העליב חנן את שליחי דוד שבאו לנחמו על מות אביו, ולמה?
 3. מה מלמדים הפסוקים הבאים על גידול זקן?
[א] ישעיה זכ; [ב] יחזקאל ה,א־ד; [ג] תהלים קלג,ב.
 4. קרא בישעיה כד, והסבר לפי זה מה היה העלבון בכריתת הבגדים (ד).
 5. במה שונה המלחמה שבפרקנו מן המלחמות הכתובות בפרק ח (עיי' גם בפרק ח שאלה מספר 1)?
 6. את מי הזעיקו בני עמון לעזרתם?
 7. לשם "טוב" (ו) השווה שופטים יא,ג.
 8. "וישמע דוד וישלח את־יואב ואת כל־הצבא הגבורים" (ז).
- א ב ר ב נ א ל: "וכאשר שמע דוד שמלך בני עמון לא די מה שעשה אל מל־אכיו, אבל גם קבץ אנשים להילחם עמו, שלח יואב ואנשי הצבא הגיבורים להילחם בם, ולא רצה ללכת הוא עצמו פן יתהלל שנלחם בדוד מלך ישראל — מה באה הערה זו ללמד על דוד?
9. מה היה המצב האסטרטגי המיוחד במלחמה בעמון?
 10. מה נלמד בפרקנו על יואב, על יחסו למולדתו, על אמונתו בה' ועל אופיו החזק?
 11. עמוד בדברי הגמרא הבאים: [א] על הקשר בין פסוק יב לבין פסוקים דומים לו. [ב] על ההכללה הניתנת בדברי התלמוד לפסוקנו.
- ב ר כ ו ת ל ב :: "תנו רבנן: ארבעה צריכין חיזוק ואלו הן: תורה ומעשים טובים תפילה ודרך ארץ (רש"י: 'צריכין חיזוק' — שיתחזק אדם בהן תמיד בכל כוחו, 'דרך ארץ' — אם אומן הוא לאומנותו, אם סוחר הוא לסחורתו, אם איש מלחמה הוא למלחמתו). תורה ומעשים טובים מניין? שנאמר 'רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל־התורה' (יהושע א,ז) — חזק בתורה ואמץ במעשים טובים, תפילה מניין? שנאמר 'חזק ונתחזק בעד עמנו וכו' (שמ"ב י"ב).
12. "חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי א־לוינו זה' יעשה הטוב בעיניך" (יב).

- ר ל ב ג: "למדנו מזה שאין ראוי לסמוך על הנס, אבל ראוי שישתדל האדם בהצלתו לפי מה שאפשר ואז יעזור השם יתברך, כי השם יתברך לא יחדש המופתים רק במקומות הכרחיים כמו שזכרנו פעמים רבות".
 כיצד מסביר רלב"ג את הפסוק?
 13. תאר את המלחמות ואת הפעולות הקרביות שעליהן מספר הפרק.

פרק יא

1. איזה פרט על דרכי גיהול מלחמה בתקופה ההיא לומדים אנו בפרקנו פסוק א ובמל"א ככב?
2. קרא בעיון את האגדה הבאה וציין מהו לפיה חטאו העיקרי של דוד.
 סנהדרין קז.: "אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון, שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לנסיון ונכשל. אמר לפניו: רבונו של עולם מפני מה אומרים 'אלהי-אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב' ואין אומרים אלהי דוד? אמר: אינהו (= הם) מינסו לי (= נתנסו על-ידי) ואת לא מינסת לי. אמר לפניו: רבונו של עולם בחנני ונסני, שנאמר 'בחנני ה' ונסני' (תהלים כו, ב) אמר: מינסנא לך ועבידנא (= ואעשה) לך מילתא (= דבר) בהודך (= אצלך). דלדידהו (= שלהם). היינו הנסיון שרציתי להביא עליהם) לא הודע-תינהו, ואילו אנא קא מודענא לך דמנסנא לך בדבר ערווה. מיד 'ויהי לעת ערב וכו' (שמ"ב יא, ב)".
- הערה: על הבעייה של חטאי דוד עיין במאמרי "הבעיות בהערכת אישיותו של דוד", "מעיינות" ה'.
3. כיצד מסביר אברבנאל את טענת אוריה "הארון ויהודה ישיבים בסכות... (יא) ועל מה בלשון הפסוק הוא מסתמך?
 אברבנאל: "לא דיבר אוריה החתי מארון ברית ה', כי אם מארון אחר אשר היו בו האורים והתומים עם האפוד שהיו מוליכים עמהם במלחמה וכהן עמו. כדי לשאול מאתו את דבר ה' כפי צורך השעה. ולזה אמר 'הארון ויהודה' ויהודה ולא אמר ארון ברית ה', שהוא השם המיוחד לארון אשר בו לחות הברית".
4. לשינוי בשם — "ירבשת" (כא) במקום ירובעל השווה מה שהבאנו פרק ב שאלה מספר 6.
5. השווה את הסיפור על הריגת אבימלך במקומנו עם הסיפור על מיכה המורשתית בירמיהו כו וציין מה המשותף להם?

פרק יב

1. נסה למצוא ב"משל נתן" (א"ד) את הנמשלים לפרטים הבאים שבמשל.
[א] העשירי; [ב] הרשו; [ג] צאן ובקרו; [ד] כבשת הרשו; [ה] הדך-אורח-איש.
2. מצא בעונש הנאמר לדוד על-ידי נתן פעמיים את הכלל "מידה כנגד מידה".
3. מדוע לא הוכיח הנביא את המלך באופן ישיר, אלא בחר בהצגת משפט מדומה?
4. על המשפט שחרץ דוד אחרי שמעו את המקרה "בן מות האיש" אומר רד"ק: "הוא דרך גוזמא"; מה מכריח אותו להעיר הערה זו?
5. לפי איזה דין מדיני התורה קבע דוד את גובה התשלום עבור הכבשה (ו)?
"ויאמר נתן אל-דוד אתה האיש" (ז).
ר ל ב ג: "אמרו רבותינו ז"ל (יומא כב:) כי כמו ששפט דוד, כן היה, כמו שאמר 'זאת-הכבשה ישלם ארבעתים', כי הוא המית אוריה ומתו תחתו ארבעה מבניו והם: בן בת שבע, אמנון ואבשלום ואדוניה וכו'. ובמה שאמר 'חיה' כי בן-מות האיש העשה זאת' (ה) לא שפטו ה' כפיו, ולזה אמר לו נתן 'גם-ה' העביר חטאתך לא תמות' (יג)".
- [א] מה המיוחד בדברי רבותינו בפירוש עונשו של דוד?
[ב] מה מוסיף עליהם רלב"ג?
6. "את אוריה החתי הכית בחרב" (ט).
ר ד ק: "ובדברי רז"ל: אף-על-גב דבכל התורה כולה אין שליח לדבר עבירה (קידושין מב:) כי בכל מקום השולח פטור והשליח חייב, הכא (= כאן, במקרה זה) שאני (= הענין שונה), שהכתוב קראו הורג שנאמר 'ואתו הרגת בחרב בני עמון' (ט). והטעם, לפי שהיה מלך ואין עובר על מצותו, כאילו הוא הרגו; וכן שאול שציוה להרוג נוב עיר הכהנים כאילו הוא הרגם, ואף-על-גב שאין לאדם לעשות מצות מלך בזה הענין וכיוצא בו כמו שכתבנו למעלה 'כל-איש אשר-ימרה את-פיך וכו' יומת' (יהושע א, יח) — אפילו לדבר עבירה? תלמוד לומר: 'רק' (עיי' סנהדרין מט.), אף-על-פי-כן אין כל אדם נוהר בזה ויודע לדרוש 'אכין ורקין' — לפיכך העונש על המלך".
- [א] הסבר את הכלל ממסכת קידושין אשר לפיו שואל רד"ק גם כאן וגם לענין נוב?
[ב] איזה כלל קובע לו רד"ק בהסברו?
7. השווה את התנהגותו של דוד אחרי תוכחת נתן לזו של שאול אחרי שהוכיחו שמאל.
מה ביניהם?
8. את דברי דוד "חטאתי לה'" (יג) מסבירים שלושה מפרשים בצורות שונות.
[א] רש"י (תהלים נא, ו): "לך לבדך חטאתי" — לפיכך בידך לסלוח ואף מה שהרעותי לאוריה לא חטאתי אלא לך, שהזהרת על הדבר".

[ב] אברבנאל: "ומה שאחשוב אני בזה הוא שחטא דוד היה בסתר וכר ומפני זה אמר דוד 'חטאתי לה', רוצה לומר, הנה אוריה כבר מת ואין לבקש ממנו מחילה ובת שבע היתה נשואה עמו וחפצה בדבר ואם כן היה זה החטא מיוחד לאלוה יתברך, ואליו היה ראוי להודות ולבקש ממנו הסליחה והכפרה".

[ג] מלבי"ם (תהלים נא.ו): "לך לבדך חטאתי" — כי לא חטאתי נגד אוריה, לא בהריגתו שהיה מורד במלכות ולא בבת שבע כי מגורשת היתה וכמה שכתבנו באורך (שמ"ב יא), והיה החטא רק לך לבד, וגם החטא נגד ה' אם נעשה בגלוי אין מועיל תשובה מפני שהיה חילול השם שאינו נמחל, אבל אני רק 'הרע בעיניך עשיתי', כי היה המעשה בצנעה".

(עיין בשיטת אברבנאל שהבאנו בפרק יא שאלה מספר 3).

9. על וידויו הקצר של דוד אשר בפרקנו, קרא גם בפרק גא שבספר תהלים. מה חייבים אנו להוסיף ממנו להערכת דוד.
10. מדוע רואים כמה מפרשים כעין "תיקון סופרים" בפסוק יד? (עיין בשאלות לספר שמואל א פרק ג שאלה מספר 1 וראה שם דוגמאות אחרות של תיקון סופרים).
11. מה נלמד מהתנהגותו של דוד בעוד הילד חי ומזו שלאחרי מות הילד?
12. עיין במסכת ברכות פרק ט, משנה ה והראה כיצד היא מתקשרת עם הנאמר בפסוק כ.
13. איזה יסוד מיסודות האמונה — לפי י"ג העיקרים של רמב"ם — מוצא את ביטויו הציורי בפסוק כג?
14. מהם הקשיים בעניין נתינת השמות שלמה וידידיה, וכיצד מיישבים אותם רד"ק ואברבנאל?

[א] רד"ק: "ויקרא את שמו שלמה" (כד) כן כתיב, וקרי 'ותקרא' הכתוב אומר כי הקדוש-ברוך-הוא קרא אותו שלמה כמו שאמר עליו דוד 'יהי עלי דבר ה'... כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו' (דבה"א כב.ח.ט). לפיכך אמר 'וה' אהבו' (כד) כמו שאמר 'אני אהיה-לו לאב והוא יהיה-לי לבן' (שמ"ב ז.ד); וקרי 'ותקרא' — בת שבע קראה שמו שלמה כמו שאמר לה דוד בשם הנביא. וטעם 'וישלח ביד נתן הנביא' למעלה ממנו (כה). למה קראו שמו שלמה כי כן שלח האל ביד הנביא; וכמו ו'ו' 'וישלח' זו 'הן-אתה קצפת ונחטא' (ישעיה סד, ד) — למה קצפת? בעבור כי חטאנו. מה שאמר 'ויקרא את שמו ידידיה' (כה) — מעצמו, לפי שאמר לו הנביא כי ה' אהבו".

[ב] אברבנאל: "והנה היה מטוב הצלחתה שילדה בן אחריו 'ויקרא את שמו שלמה' והעיר שבו נעשה שלום בין דוד לאביו שבשמים... ואמנם אמרו 'וה' אהבו. וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה', אחשוב בפירושו שה' אהבו וכאשר ידע דוד זה, אז קרא את שם בנו ידידיה בעבור ה', והנה לא קרא על כל זה את שמו ידידיה כי אם שלמה תמיד".

15. מה בא ללמדנו פסוק כח על יחסו של יואב לדוד?
 16. המפרשים מתפלאים, כיצד יוכל דוד לשאת על ראשו כתר שמשקלו ככר (=38 קילוגרם בערך).

ר' יוסף קרא: "ואל תתמה על אדם אשר נחתו קשת נחושה זרועותיו (השווה שמ"ב כבלה) אם היה סובל עטרה שמשקלה ככר זהב, ואף הכתוב בא ללמדך שבחו של דוד שהיה יכול לסבול על ראשו עטרה שמשקלה ככר זהב את(ה) למד גבורתו".

פרק יג

1. מהי כוונת הפסוק בפתיחת פרק זה "ויהי אחרי-כן" (א) לפי פירושו של אברבנאל?
 אברבנאל: "אחרי שסיפר הכתוב חטאת דוד בעניין בת-שבע ואיריה החתי זכר אחריו העונשים אשר הענישו האל יתברך עליו: ראשונה במיתת הילד, ושנית בעניין תמר ששכב אמנון עמה ויענה, גמול מה ששכב דוד עם בת שבע בחיי בעלה, ושלישית — בהריגת אמנון, שהרגו אבשלום על אותה הבעילה האסורה, גמול למיתת אוריה שהמיתו דוד בעבור אשתו, ואחרי זה יספר ענין אבשלום עם דוד אשר נתחברו בו גם כן גילוי עריות, ששכב עם גשי אביו לעיני כל ישראל כמו שיעד הנביא, ושפיכות דמים במיתת אבשלום עצמו, וחרפת דוד וגידופו בהיותו בורח מפני בנו אשר קם עליו — וזהו סמיכות הפרשיות וקישורם.
2. מצא מקביל בשיר השירים לביטוי "להתחלות" (ב).
 3. מי היה יוגדב בן שמעה ואילו שני עניינים מספר עליו פרקנו?
 4. בהלכה מצאנו הסבר לפליאה שמצד אחד תמר נקראת אחות אמנון ומצד שני היא יכולה להגיד "ועתה דבר-נא אל המלך כי לא ימנעני ממך" (יג).
 רמב"ם, הלכות מלכים פרק ח. הלכה ח: "נתעברה (יפת תואר) מביאה ראשונה — הוולד גר ואינו בנו לדבר מן הדברים, מפני שהוא מן העכו"ם אלא בית דין מטבילין אותו על דעתם. ותמר מביאה ראשונה של יפת תואר היתה, אבל אבשלום נולד מאחר הנישואין, נמצאת למד: אחות אבשלום מאמו ומותרת להינשא לאמנון".
 מלבי"ם מוצא סעד לשיטה זו שתמר לא היתה ממש אחות אמנון גם בהדגשה בפסוקים א. ד. כיצד?
 5. מה לומדים אנו מדברי המשנה הבאים על הערכת ענין אמנון ותמר?
 מגלה פרק ד, משנה י: "מעשה דוד ואמנון לא נקראין (בהפטרה) ולא מתרגמין".
 6. נסה לענות על השאלה הבאה של אברבנאל לפי עיון בויקרא יח, ט, כט.
 אברבנאל: "למה דוד המלך בהיות ששמע 'הדברים האלה ויחר לו' (שמ"ב

- יג.כא). איך לא העניש את אמנון כראוי... ואם היה הוא מענישו כראוי לא היה אבשלום נוטר לו איבה ולא היה הורגו כמו שעשה, ולכן יראה שדוד חטא בזה ולא עשה משפט בין בניו ושהוא סבב כל מה שנמשך מהרעה על זה".
- עייך בדברי רש"י המובאים בפרק יד שאלה 10 ומצא שם טעם להתנהגותו של דוד.
7. מה לומדים מפרקנו על רגשותיו האבהיים של דוד (שים לב לכל הפרטים המסופרים בעניין זה)?
8. להבנת הביטוי "גבלה" (יב) השווה עם המקראות הבאים וציין אילו מעשים מכונים בשם זה: [א] בראשית לד; [ב] דברים כב,כא; [ג] שופטים יט, כג-כד; כו,י; [ד] ירמיה כט,כג.
9. היכן נזכרת בתורה "כתנת פסים"?
10. הפירושים הבאים מנסים להסביר את האות ו"ו במלה 'ושממה' — 'ותשב תמר ושממה בית אבשלום אחיה" (כ)?
- [א] ר' ד"ק: "הו"ו ללא תוספת דבר... ואדוני אבי ז"ל פירש אלה והדומים להם עם חסרון עניין הדומה, ופירש 'ושממה' — עצבה ושממה".
- [ב] ר' יוסף קרא: "פתר בו דונש שהו"ו היא יתירה כמו 'עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה' (שמות טו,ג), שפתרונו — היה לי לישועה, וכן 'ובני ישראל הישבים בערי יהודה וימלך עליהם רחבעם' (מל"א, יב,יז) שהוא כמו — מלך עליהם רחבעם, וכן רבים; אף כאן פתרונו — ותשב תמר שוממה. ואני אומר שכל הו"וין הללו אינן יתירין כמו כאן ותשב תמר ושממה, שאין הו"ו יתירה, אלא זה פתרונו: ותשב תמר והרבה כאבה וצערה".
- כמו מי מהם למדת אתה בקריאה ראשונה?
11. "ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב" (כב).
- מ ל ב י "ם: "שיער הכתוב יען ש'שנא אבשלום את-אמנון' לא דבר עמו 'למרע ועד טוב... על-דבר אשר ענה את תמר אחתו' — מרוב שנאתו לא הוכיחו על זה בדברים רעים על העינוי, שאז אם היה מוכיחו והיה מפיסו בדברים היה סופו טוב וזה שאמר 'למרע ועד טוב' [ואצל לבן אמר 'השמר לך מדבר עם-יעקב מטוב עד-רע' (בראשית לא,כט), כי שם היה פותח בהטוב שעשה עמו ומסבב אל הרע ששילם לו בברחון], אבל משנאתו לא רצה כלל לדבר מזה רק שמר משטמה בלבו להינקם ממנו לעת מצוא, וזה היה גם כן סיבה שלא נזוהר ממנו אחר שאין דובר אליו דבר, לא דוד ולא אבשלום, שכת את אשר עשה".
- [א] איזה מובן יש למליצה הזאת בפיו?
- [ב] כיצד מבטסה מלבי"ם גם פה גם אצל לבן?
12. האם דומה שתיקתו של אבשלום להתנהגותם של האחים כלפי יוסף (ב, אשית לז,ד)?
13. מנה עוד מקרים של גויזה בתנ"ך.

14. מה מלמדת אותנו השיחה בין אבשלום ובין אביו על היחסים המשפחתיים בבית דוד?
15. להנמקת הצעתו של אבשלום שבמקום המלך ילך אמנון (כו) ראה פרק ג פסוק ב.
16. באיזו תחבולה נהרג אמנון? מדוע נסו האחים האחרים כולם (כט)? היזכר במה שמסופר בשופטים פרק ט.
17. כיצד ניסה יהונדב בן שמעה לנחם את דוד?
18. עמוד על ההבדלים בין האבל על אמנון ובין האבל על מות בנה של בת-שבע.
19. נסה להסביר את המשפט האחרון בפסוק לו, שכנראה אינו במקומו. כנימוק למסופר בפסוק לח.
20. פרש את הביטוי "ותכל דוד המלך לצאת אל-אבשלום" (לט) על-פי תהלים פדג, ומלא את החסר בפסוקנו.
- מ ל ב י ם : "פירש האפודי (פרופיאט דורן בספרו "מעשה אפוד") ששלוש שנים הראשונות שהתאבל דוד על בנו רצה דוד תמיד לצאת אל אבשלום רצה לומר, לצאת למלחמה ולקחתו מגשור ולהינקם ממנו ועתה מעכה אשתו או תמר כלתה את דוד (מלשון כלא). ותכל — פועל יוצא, היא כלאה ומנעה את דוד מלצאת אל אבשלום להשיבו ולהמיתו; יען ראתה כי ניחם על אמנון. מצאה חיל למנוע את דוד מלרדפו עוד".

פרק יד

1. "ידע יואב בן צרויה כי-לב המלך על אבשלום" (א).
- [א] מצודת דוד: "ידע יואב" — הכיר בהמלך אשר לבו טוב אל אבשלום.
- [ב] אברבנאל: "סיפר הכתוב שעם היות שדוד מנע עצמו או מנע את עבדיו מצאת אחרי אבשלום. הנה עם כל זה ידע יואב בן צרויה כי לב המלך על אבשלום, רוצה לומר, שהיה לבו להינקם ממנו עם היות שלא יצא אליו, ולפי שידע שהיתה האיבה והשנאה עדיין בלבו להינקם מאבשלום, הוצרך יואב לבקש אשה חכמה ושתבוא אל המלך באותו התחבולה שיזכור...".
2. כיצד יפרש אברבנאל את הכתוב "לצאת אל אבשלום" וכיצד יפרשו המצודות? מדוע נזכר שמוצא האשה מתקוע?
- [א] מנחות פה: "מאי שנא (=מדוע דוקא) תקוע? מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצוייה בהן (רש"י: שמן זית מפכה את הלב)".
- [ב] ר' יוסף קרא: "שאלו היה לוקח אשה מירושלים היה דוד מכירה, לכך לקחה מתקוע שהוא רחוק מירושלים כדי שלא יכירנה דוד; דבר אחר: 'וקח משם אשה חכמה' — במקום שהחכם מצי' שם מבקשין אותו, כך לפי שהיתה דרה בתקוע שלח יואב ולקחה משם".

[ג] אבר בנאל: "והנה היתה תקוע בהר כמו שאמר 'ובתקוע תקעו שופר' (ירמיה ו-א). להיות שם צופה והיתה קרובה לירושלים וכו', ומפני זה היו אנשיה פקחים כמו שאמרו הטבעיים כי האנשים ההרריים הם בעלי תחבולה ופיקחות, והם גם בריאים וחזקים".

3. ציין את ההדרגה בתשובות המלך לאשה התקועית: [א] ח; [ב] י; [ג] יא.
4. מה בין רד"ק לבין אברבנאל ביישוב הקושי בפסוק ד, שנאמר בו פעמיים "ותאמר" ובפעם הראשונה לא נאמר מה שאמרה?

[א] רד"ק: "ואדוני אבי ז"ל פירשו כן, כי ותאמר הראשון ליושבי השער אמרה: אל המלך אני רוצה להיכנס, והם אמרו לה לא ישמע לך המלך כי רבים עומדים עליו, וזהו שאמרה 'כי יראני העם' (טו), כלומר, הפחידוני כי אמרו שלא תשמע דברי; וכשנכנסה אמרה 'הושעה המלך' כדרך הצועקים".
[ב] אבר בנאל: "והאפוד" פירשו, שאמרה האשה לפני המלך בבואה לפניו מה שראוי שיאמרו הבאים לפני המלך כאילו תאמר יחי המלך והדומה לזה, ואחר כך נפלה על אפיה לשמור כבוד למלכים ושאלה ממנו הישועה וההצלה וכו'. ולפי שלשת הפירושים האלה יחסרו בכתוב דברים על כל פנים, אחשוב אני בו שהוא כלל ופרט ושהוא דבק עם הפסוק הקודם יאמר 'וישם יואב את' הדברים בפיה, ותאמר האשה התקועית אל-המלך' (ג-ד), רוצה לומר, שאמרה לפניו כל הדברים אשר שם יואב בפיה ואחר-כך סיפר בפרט איך היו הדברים ששם בפיה וכו'".

ה ע ר ה : גסה להסביר את העניין מתוך הנחה שהאשה התקועית ידעה לשחק את תפקידה היטב, מה יוכל להיות, איסוא, ההסבר של אמירה שאינה אמירה ממש?

ד במה דומה השימוש במלה "אבל" בפסוק ה לשימוש באותה מלה בבראשית מב, כא ובמל"א א.מג?

6. מצא בסיפורה של האשה ארבעה פרטים (ו"ז).

7. גסה למצוא בסיפורה של האשה (ו"ז) כעין גמשל נסתר המכוון לדוד עצמו.

8. מה מביא את רש"י לפרש "עלי אדני המלך העון" (ט) את הפירוש הבא: "כי נוי הוא לכבודו, כלומר, אתה מדחה אותי לאמר אני מצוה עליך, ואני אלך לדרכי ואתה לא תצוה עלי, ובני ייהרג; על מי העון הזה?".

מה יש לענות לתמיהתו של ר' יוסף קרא?

ר' יוסף קרא (יב): "יש לתור ולדרוש שבכל הדברים שדיברה אליו, לא אמרה 'תדבר נא שפחתך אל אדוני המלך' כי אם עכשיו, ויש לתהות בדבר, וכי יש אדם שצועק אל המלך ובאמצע דבריו אומר לו 'הנה נא הואלתי לדבר אל המלך'?".

10. "ולמה חשבתה כזאת" (יג).

רש"י: "שחשדת לישראל שיבואו להרוג את השני בלא עדים והתראה, ומדבר

הדבר הזה כאשם' — והדבר הזה שחרצת לאחרים שאמרת לי 'אם יפול מע' ערת בנך ארצה' עכשיו שאגלה לך שאין הדבר הזה אלא על שני בניה, אל תתחרט לאמר דיברתי זה כאשם והנני חוזר בי לבלתי השיב המלך את אבי שלום בנו שנדחה ממנו וברח לו.

רשום לפניך את דברי הפסוק והוסף בסוגריים את הנמשל לפי פירושו של רש"י.
11. "כיימות גמות וכמים הנגרים" (יד).

ר' יוסף קרא: "כלומר, למה אני אומרת לך להשיב לך את נידחו את אבי שלום, כי מות גמות כולנו, שאם ימות במקום אשר ברח ואין המלך רואה או המלך ימות כאן ואין בנו רואה, אז יקשה למי הנותר אחריו, שהרי כמים המוגרים ארצה אשר לא יאספו לאחר שנשפכו, כך לא ישוב הרוח; ולא ישא אלקים נפש' — שאין נושא למלך כלהדיוט, כי כולנו מתים; 'וחשב מחשבות' — לפיכך יחשוב המלך מחשבות 'לבלתי ידח ממנו נדח'".

[א] מה מקומו של הפסוק במשל?

[ב] מהו הנמשל לפי דעתו של ר' יוסף קרא וכיצד הוא מתקשר עם הכתוב?
12. מדוע חזרת האשה התקועית שוב לעניין המשל של גאולת הדם במשפחתה לאחר שרמזה כבר שהדבר לא נאמר עליה אלא על המלך ועל בנו (טו-טז)?

13. "כי כמלאך האלהים כן אדוני המלך לשמע הטוב והרע" (יז).
ר' יוסף קרא: "כי כמלאך האלהים שאין חוזר בדיבורו, כך לא יחזור בו אדוני המלך, כן אדוני המלך 'לשמע הטוב והרע' — שאין מידת הדין נותנת שיירע כוחו של בנך מדין שדנת לאחרים".

מדוע הוא מפרש כך?

הראה על-פי דוגמה מספר בראשית ועל-פי דוגמא אחרת מספר שמ"א שנהגו להשתמש בכינוי 'מלאך האלקים' משום נימוס.

14. השווה את משל האשה התקועית למשל נתן הנביא, עמוד על המשותף במגמת המשל ועל השוני בצורתו ונסה להסביר את סיבת השוני הזה.

15. איזו הוראה יש למלה "אש" (יט) על-פי מיכה וי?

16. כיצד משמש דבר המלך ליואב (כא) הדגמה לכלל התלמודי (עיק ירושלמי מגלה פרק ב, הלכה ז) "כיון שהתחיל במצוה אומרים לו מרוק (= גמור)"?

17. שער מדוע נזכר בדברי המלך הכינוי "נער" (כא).

18. מה מלמדת תשובת יואב (כב) על היחס בין יואב ובין המלך?

19. האם הפיוס בין דוד ואבשלום היה שלם? הוכח את תשובתך.

20. כיצד משמש הסיפור על יופיו של אבשלום הבנה והסברה לפרשת המרד עליו מספר הפרק הבא.

21. כיצד מסביר אברבנאל על מה נזכרו כאן בני אבשלום ובתו?

אברבנאל: "גם זכר שהיו לו שלושה בנים ובת אחת יפה מאוד, ועם היות שהאדם יתפתה אל בנו בעבוד בניו, כי בני הבנים חשוקים אצל הזקנים יותר

- מהבנים וכל שכן בהיותם ילדי שעשועים. והיו לאבשלום בנים זכרים ובת יפה מאד. הנה על כל זה לא היה דוד רוצה לראותה, ומפני זה אחרי הסיפורים האלה אמר 'וישב אבשלום בירושלם שנתים ימים ופני המלך לא ראה' (כח).
 22. הניתן לנו לשער למה קרא אבשלום את שם בתו — תמר?
 23. מה מלמדים הפסוקים כט"ל על אופיו של אבשלום?
 24. האם תמצא בדבריו של אבשלום אל יואב רוגז והתמרמרות בלבד, או אולי יש בהם גם חשד של ממש כדברי ר' יוסף קרא האומר:
 "טוב לי עד אני-שם" (לב) — שבעודני שם היה כל אדם מתיירא לפשוט יד בי, שהיו סבורין שהמלך אוהבני, עכשיו שרואין שאני כאן אצל אבא ואינו מניחני לראות את פניו. כל אחד ואחד סבור לומר, שאבא מבקש להמיתני, והיה כל מוצאי יהרגני".
 25. מה בא ללמדנו השימוש המתמיד בכל הפרק כולו בכינוי "המלך" — ולא בשם דוד? מהי המשמעות המיוחדת של השימוש בתואר זה בפסוק לג?

פרק טו

- 1 עיין בשאלתו של אברבנאל ונסה להשיב עליה.
 א ב ר ב נ א ל : "מה ראה אבשלום למרוד באביו, והנה הוא היה הגדול מאחיו ולו משפט הבכורה, והוא היה יורש עוצר ודוד אביו היה זקן קרוב לשבעים שנה ולא יאריך ימים, ולמה אם כן עשה אבשלום המרד הגדול מבלי צורך, כל שכן שלא עשאו בהיותו נזוף ממנו יים בארץ גשור ואם בירושלים, שעמד שתי שנים שלא ראה פני המלך, ואז אם לא עשאו — מה ראה עתה אחרי היותו אתו בשלום ובמישור כבן יכבד אב ועבד אדוניו?".
 2. כיצד נבין את משפט הקישור — "ויהי מאחרי כן" (א) במובן הזמן או הסיבות?
 3. עמוד על המשותף בשני הכתובים הבאים: [א] פרקנו פסוק א: [ב] מל"א א.ה.
 4. כיצד ידע אבשלום לגנוב את לב העם? עמוד על ארבעת הפרטים בפסוקים ב"ה.
 5. בתיאור פיתוי אבשלום בולט תפקיד המלך כשופט. ציין מקומות נוספים במקרא, בהם מופיע המלך כשופט.
 6. בשני מקרים במקרא מוצאים את הפועל "גנב" בקשר שם העצם "לב". השוה את הכתובים ועמוד על ההבדל ביניהם: [א] בראשית לא.כ"ו; [ב] בפרקנו ו.
 7. לקביעת הזמן "ויהי מקץ ארבעים שנה" (ז) מובאים בזה פירושים שונים, ציין את מגרעותיו ויתרונותיו של כל אחד מהם.
 [א] ילקוט שמעוני, שמ"ב קמ"ט (על פי סדר עולם ומובא ברשי' ורד"ק): "רבי נהוראי אומר משום רבי שמעון: מקץ ארבעים שנה ששאלו להם מלך".

[ב] פירוש רבי ישעיה: "...ויש לומר ארבעים שנה למלכות דוד, שבסוף שניו היה המעשה הזה".

[ג] אברבנאל: "אבשלום ראה את אביו זקן וחלש שהיה כבר קרוב לשבעים שנה ולא יוכל לשפוט את ישראל, ואבשלום היה קרוב לארבעים שנה במובחר מהשנים וכאמרם ז"ל (אבות פרק ה, משנה כא) 'בן ארב-עים לבינה', ומפני זה היה אבשלום ראוי והגון להנהיג את ישראל ולשפוט את העם, והמלך ישב על המיטה לזקנתו ולחולשתו וכו'. ולפי שלא היו ארבעים שנה בדיוק אמר 'ויהי מקץ ארבעים שנה', רוצה לומר, בעשור הרביעי".

8. באיזו אמתלה משיג אבשלום מאת דוד רשיון ללכת לחברון?
 9. שער מדוע בחר אבשלום דווקא את חברון למקום המרד?
 10. מועד קטן כ.ט.: "ואמר רבי לוי בר חיתא: הנפטר מן המת לא יאמר לו 'לך לשלום' אלא 'לך בשלום', הנפטר מן החי לא יאמר לו 'לך בשלום' אלא 'לך לשלום'".

הוכח את הכלל הזה לפי הדוגמאות הבאות: [א] בראשית טו,טו; [ב] שמות ד,יח; [ג] שופטים יח,ו; [ד] שמ"א א,יז; [ה] שמ"ב ג,כא; [ו] שמ"ב טו,ט [ז] מל"ב ה,ט.

איזה קושי מהווה לפי זה שמ"א כט,ז?

10. מה היה תפקידם של המרגלים ששלח אבשלום?
 11. "קראים והלכים לתמם" (יא).
 מהי ההוראה של המלה "לתמם"? השווה עם מל"א כב,לד.
 12. ילקוט שמעוני שמ"א קמט (במדבר רבה פרשה ט):
 "אמר לו אבשלום (לדוד): מבקש אני ממך טובה אחת, שתתן לי שני זקנים שילכו עמי, שיהיה על פיהם כל דבר שאני עושה. כתב לו שילכו עמו שני זקנים מכל עיר ועיר (=מאיזו עיר) שירצה, ונטל את האיגרת והיה הולך בכל עיר ועיר ורואה שני זקנים ובחורים שבעיר והיה מראה להם האיגרת שכתב לו אביו ואמר להם: ראו מה שכתב לי אבי, אלא בשביל שאני מחבב אתכם הרבה, אני מבקש אתכם. וכן היה עושה בכל עיר ועיר עד שנטל עמו מאתיים זקנים".

איזו תכונה, שנרכיזת במקרא, מבליטה האגדה באופיו של אבשלום?

13. עמוד על המשותף בין פסוק י למל"א א,לד.
 14. מדוע בחר הפסוק (יג) בביטוי "המגיד" ולא במונח "המבשר"?
 15. כיצד מנסה רלב"ג להסביר את ההזכרה המפורשת "מעירו מגלה" (יב)?
 רלב"ג: "ייתכן ששלחו אל חברון מגילה לא מירושלים ליראתו, שמא לא יתרצה אחיתפל להיות כנגד דוד, ואם היה אומר לו זה בירושלים, אולי היה אחיתפל מגיד זה לדוד כי הוא יועץ דוד".

16. מדוע נאמר בפסוקים יג'לז פעם "המלך" ופעם "דוד"?
 17. מה הם הנימוקים שהניעו את דוד לברוח — על מה הוא דאג? עיין בפסוק יד.
 18. דעות המפרשים חלוקות בדבר מוצא הגתים בכלל ובדבר מוצא אתי הגתי בפרט.
 ד"ד"ק (יח): "אמרו כי גויים היו, וכן אתי הגתי גוי היה, ולפי דעתי כי ישראלים היו".
 בדוק את הכתובים והבא ראיה בעד ונגד כל דעה.
 19. הכינוי "המלך" נזכר פעמיים בפסוק יט. במי מדובר בשני המקרים?
 20. כיצד מתגברים הפירושים הבאים על הקושי בשימוש בפועל "גלה" שבפסוק יט?
 [א] ר"ש"י: "וגם אם גולה אתה מעם המלך, שאינך רוצה להיות עמו, למקומך חזור לך, כי לא טוב לכתך עמי, שהרי תמול באת".
 [ב] ר"ד"ק: "ופירוש גולה — מטלטל, כי לשון גלות יש שהוא טילטול השבי והוא הרוב, ויש שהוא טילטול בלא שבי אלא ממקום למקום כמו זה, וכן 'ויגלום אל-מנחת' (דבהי"א ח.ו). ומלת 'למקומך' דבק עם 'שב ושב', שזכר כאילו אמר שוב למקומך ושב עם המלך, ומקומו היה ירושלים, כי שם בא לשבת כשבא מגת".
 20. "חסד ואמת" (כ).
 פירוש רבי ישעיה: "מקרא קצר הוא".
 מלא את החסר בכתוב.
 21. מה מלמדת השיחה בין אתי הגתי ובין דוד על יחס המלך לעם, ויחס העם אליו, ומדוע באה בפסוק כא ההדגשה הכפולה של המלה "המלך"?
 21. מה רוצה הפסוק ללמדנו כשהוא מספר לנו בפסוק כג על בכי העם — "וכל-הארץ בוכים קול גדול" ואילו על בכיית דוד, "ודוד... עלה ובוכה" מסופר רק בפסוק ל?
 22. מהי הוראת המלה "הצקה" בשני המקומות הבאים: [א] פסוק כד; [ב] יהושע ז. כג? באיזה חילוף אותיות מופיע מלה זו במקומות אחרים?
 23. מה אנו למדים על אמונתו ובטחונו של דוד בה' מתוך דבריו על השארת הארון בירושלים (כה-כו)?
 24. להבנת המלה "נוה" (כה) עיין בשמות טו.יג.
 25. למה מכוזנים דברי ר' דוד ילין (לשוננו א. עמ' 15) לפסוק ל — "מן השורשים המורים על דבר והפכו".
 26. כיצד משמשת התפילה שהתפלל דוד "סכל-נא אתה עצת אחיתפל ה'" (לא) הוכחה למה שנאמר בפרק טז.כג.
 27. ר"ד"ק אומר שבפסוק לד יש "רו" נוספת". איזו היא?
 28. האם הכינוי בו מציין הפסוק את תושי הארכי — "רעה דוד" (לז) הוא של ידידות או תואר רשמי? עיין גם בדבהי"א כז.לב-לד ובמל"א ד.ב"ו.
 29. איזו תרומה חשובה מוסיף פרקנו להערכת דמותו של דוד?

פרק טז

1. נסה להסביר את הביטוי "קיק" על-פי ישעיה טז. ועל-פי ירמיה מ.י.
 2. איזה רמז לרקע המדיני של מרד אבשלום אפשר למצוא בדברי ההלשנה של ציבא הנאמרים בפסוק ג?
 3. אברבנאל רואה קשר בין ענין ציבא ובין קללת שמעי כקשר בין חטא ועונש. מהו הקשר לדעתך?
 4. להבנת הקללה של שמעי "צא איש הדמים ואיש הבליעל" (ז) מובאים בזה כמה מדברי המפרשים. מצא מה הם מוסיפים לעניין.

[א] ר ד "ק: "תרגם יונתן 'פוק גבר דחייב קטול', ויש לומר, שחשדו בדמי איש-בושת ובדמי אבנר".

[ב] ר ל ב ג: "ייתכן שקראו איש הדמים — כי דמים רבים שפך, וקראו איש הבליעל על דבר בת שבע אשת אוריה החתי".

[ג] מ. צ. ס ג ל (מבוא המקרא, עמוד 194): "דברי שמעי לדוד (טז, ז-ח) מוסבים בלי ספק על שפיכות דמי בני שאול בידי הגבעונים, ואפשר מאוד שההתמרמרות בעם על שפיכת הדמים בהוקעת בני שאול היתה אחת הסיבות שגרמו למרד הגדול של אבשלום ושבע".

ה ע ר ה: לדעת סגל (שם עמ' 193): "שישה העניינים שנכנסו לחוך פרקים אלה (שמ"ב כא-כד) הם בגדר של נספחות; הם אירעו לפני מרד אבשלום ולפני מרד שבע בן בכרי".
 5. השווה את הצעת אבישי (ט) להצעה דומה בשמ"א כו.
 6. "וכי ה' אמר לו קלל" (י).

ר ד "ק: "כאילו אמר לו קלל את דוד, כי הוא רצה בטלטולי זה, או פירושו, הוא העיר את רוחו לבזות אותי לעונש עוונתי".

מהו ההבדל בין שני הפירושים האלה ואיזה ממנו עדיף?
 7. מדוע נאמר בפסוק י הכינוי "המלך" ובפסוק יא "ויאמר דוד"?
 8. כיצד מנמק אברבנאל את התנהגות דוד בענין הקללה של שמעי?

א ב ר ב נ א ל: "והוא לימוד נכבד, שכאשר אדם יראה מה רבו צריו ולא יוכל להילחם עם היותר עצמיים וגיבורים, שלא יתעצם נגד הקטון מהם כי חרפה היא לו".

ה ע ר ה: מה יש לומר נגד דעה זאת במקרה של דוד?
 9. תהדגשה "וילך דוד ואנשיו בדרך" (יג) נראית מיותרת. בדוק איזו הסברה מתקבלת יותר על הדעת — זו של האגדה, זו של אברבנאל, או זו של מלבי"ם. נסה להסביר את הדבר על-פי הכלל בסיפור המקראי: במקום הרגש מתוארת פעולה.
- [א] י ל ק ו ט ש מ ע ו נ י, ש מ"ב ק נ א: "וכי באויר היה להם לילך? אלא שהלכו בדרך ענוה".

- [ב] אבר בנאל: "וכי באויר היה להם לילך? אלא שהלכו בדרך עצת דוד".
 [ג] מלבי"ם: "לא מש מן הדרך, הגם ששמעי סיקל באבנים לעומתו, פניו לא הסתיר מכלימות ורוק, כי קיבל זאת באהבה".
10. באילו נימוקים שכנע חושי את אבשלום כי אמנם עבר לצדו? שים לב לאופן הפנייה אשר הוא פונה אליו.
11. להסברת לשון רבים בפסוק כ מביא רד"ק שתי דעות. איזו מהן קרובה יותר לפשוטו של מקרא?
- רד"ק: "הבו לכם" — לשון תפארת, או פירושו, אתה והחכמים אשר אתך".
12. נדמה כאילו מתכיהה עצת אחיתפל וגם נימוקו לה באמרו: "ושמע כל-ישראל כי-נבאשת את-אביך וחזקו ידי כל-אשר אתך" (כא). בדוק את דברי אברבנאל הבאים ועמוד על הנימה המדינית שבדבריו. אבר בנאל: "לפי שחשש אולי ישלימו אבשלום ודוד אביו, כי היה זה נקל לפי טבע העניין, ומפני זה היו נחלשים ידי אנשיו והנמשכים אחריו, ולכן היה מהעצה שיחלל יצועי אביו באופן שתמנע עוד ההשלמה ביניהם ולא יתרצה דוד שיירש אבשלום את המלכות וכו', ושיעשהו באופן מפורסם עד שישמעוהו כל ישראל וידעו כי נבאש את אביו ועם זה יתחזקו ידי האנשים אשר עמו, והנה אבשלום הוכרח לקבל עצתו בזה לפי שלא יתיאשו בני-ישראל ממנו, אבל יבטחו בו שלא ישלים את אביו ובוזה יימשכו אחריו".
13. מה מתקבל יותר על הדעת, לראות בפסוק כג נימוק למסופר קודם או למה שבא אחריו?

פרק יז

1. עמוד על כך שבעצת אחיתופל מופיעים חמישה פעלים בגוף ראשון. מצא אותם וציין מה נרמז כאן מן הטינא האישית שהיתה לאחיתופל נגד דוד בהיותו סבה של בת שבע.
- רד"ק (ג): "ואמרו כי השנאה הגדולה הזאת שהיה שונא אחיתפל את דוד, שיעץ הריגתו וביזהו בדבריו שאמר 'אחרי דוד' (א) ולא אמר אחרי המלך, מפני המעשה שעשה בבת-שבע, ואמרו כי בת-שבע היתה בת בנו של אחיתפל" (עיין יא.ג; כג.לד).
2. לפסוק ג מעיר רש"י: "זה מקרא קצר". הראה מה חסר בו. העתק את המשפט בסימני הפסק והוסף את החסר.
3. מה מוסיפים דברי המפרשי הבאים בדיוקיהם לפסוק ד?
- [א] רלב"ג: "ובעיני כל-זקני ישראל" — הנה כל חכמי ישראל הסכימו בזאת העצה, כי גם האמינו בדברי אבשלום אל העם, שאין אביו רוצה לעשות דין ומשפט לאחד מהבאים לפניו, עם שזה היה מהשם יתברך לענוש את דוד על דבר אוריה החתי".

- [ב] מלבי"ם: "ויישר הדבר" — לא כתב וייטב הדבר, כי באמת היה דבר זה רע בעיניהם להרוג את המלך, רק שמצאו שהיא עצה ישרה מובלת בדרך קרוב אל התכלית, הגם שהדבר בעצמו לא הוטב בעיניהם.
4. מה, לדעתך, הגיע את אבשלום לשאול הפעם גם בעצת חושי הארכי?
5. מדוע נתקבלה עצתו של חושי?
- השווה את עצת חושי לזו של אחיתפל ועמוד על העניינים הבאים:
- [א] טענוח נגד עצת אחיתפל; [ב] התחשבות בגבורת דוד; [ג] נימה של תנופה.
6. אילו מדברי אחיתפל סותר חושי בדבריו — "ולא ילין את העם" (ח)?
7. "והוא גם-בן-חיל" (י).
- [א] רש"י: "ואותו השומע, אפילו הוא בן חיל ולבו כלב האריה המס ימס בפחד ורעדה ולא יתקשר עוד אליך כי יאמר, כבר התחיל ליפול ונענש הוא על אביו ולא יצליח".
- [ב] רד"ק: פירושו, והוא אחיתפל שהוא בן חיל, שאמר 'אבחרה-נא שנים' עשר אלף איש' (א) אף-על-פי שהוא בן חיל ולבו כלב האריה, — שיבחו כדי שלא ייראה כי כדי לגנותו הוא מדבר, כלומר, אפילו אחיתפל שלבו כלב האריה — ימס לקול השמועה שישמע ויחשוב כי אנשיו הם המנוצחים וימס לבבו, אלא יעצתי שתהיה המלחמה ביום ובידיעת כל ישראל שייאספו מדן ועד באר-שבע, ובגלוי תהיה המלחמה".
- [ג] רלב"ג (ח): "ועוד כי דוד הוא גם כן בן חיל אשר לבו כלב האריה ואיך תחשוב שימס לבבו כמו שאמר אחיתפל 'והחרדתי אתו' (ב)".
- איזה משלושת הפירושים קרוב יותר לפשוטו של מקרא?
8. "ופניך הלכים בקרב" (יא).
- השווה עם שמות לג'טו.
9. "ונחננו" (יב).
- מהו שורש המלה? השווה עם ישעיה ז'יט.
10. מה בא לציין הביטוי "כאשר יפל הטל על האדמה" (יב) את אופן ההתנפלות או את זמנה?
11. הוכח את צדקת רד"ק באמרו בפסוק יג: "דרך גוזמה אמר".
12. על עצת אחיתופל נאמר: "ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני כל-זקני ישראל" (ד). מה נאמר אחרי עצת חושי ומדוע?
13. מה המריץ את חושי להודיע למלך דוד על שתי העצות ומדוע לא הסתפק בהודעת עצתו שלו שנתקבלה?
- רד"ק (טז): "פן יבלע למלך" — פן יישחת כמו "אם יבלענו ממקומו" (איוב ח'יח). כי ירא אני שמא יעשו עצת אחיתופל. אף-על-פי שאמרו כי טובה עצתי מעצתו. אולי תתהפך דעתו עדיין לעצת אחיתופל, לכן לא תלין הלילה בערבות המדבר שנועדה שכ, אלא עבור הלילה הירדן".

14. כיצד נודע לדוד מה שהוחלט במחנה אבשלום? ציץ את כל הפרטים, שהפסוק מוסר לנו על זה.
15. במה דומה הסיפור על החבאת השליחים להחבאת המרגלים של יהושע?
16. באילו מקומות בפרקנו משתמשים בכינוי "המלך דוד" ומדוע?
17. חושי ציוה לשליחים לאמר: "כזאת וכזאת יעץ אחיתפל את אבשלום ואת זקני ישראל וכזאת וכזאת עצתי אני" (טו); ומדוע הם מוסרים לדוד רק — "ככה יעץ עליכם אחיתפל" (כא)?
18. בדוק את שלוש השיטות המוצעות בזה להסברת התאבדותו של אחיתופל (כג). איזו גראית כפשוטו של מקרא?
- [א] ר ד "ק: "בחר להמית עצמו הוא ולא ימיתו דוד, כי ידע כיון שלא נעשתה עצתו — כי אבשלום וכל אשר עמו יפלו ביד דוד".
- [ב] ר ל ב "ג: "ייתכן שחנק את עצמו כי ראה הרע שיקרה מזה לאבשלום והיה ירא מדוד שתתפרסם לו זאת העצה שיעץ עליו".
- [ג] א ב ר ב נ א ל: "אמנם אחיתופל כאשר ראה שלא נעשתה עצתו האמין כי מהאלקים היתה מסיבה כדי להציל את דוד, והאמין שדוד יחזור למלכותו ושלחיותו מורד במלכות ימיתו ויהיו אז נכסיו למלך להיותו מהרוגי המלך שממונם ונכסיהם למלך, הנה בעבור זה להצלת ממונו ליורשיו — הרג עצמו".
- ה ע ר ה: עיין בשאלה 1 שבפרק זה בדברי רד"ק המוכאים שם ומצא גורם אחד להתאבדותו של אחיתופל.
19. בגמרא מביאים את צוואת אחיתופל, אילו מעצותיו אפשר להסביר על-פי המסופר בתנ"ך עצמו ואת אילו ראו חכמים כעין מסורת (רשב"ם: "הכי הוזה קיים להו")?
- ב ב א ב ת ר א ק מ ז.: "תנו רבנן: שלושה דברים ציוה אחיתופל את בניו: אל תהיו במחלוקת, ואל תמרדו במלכות בית-דוד, ויום טוב של עצרת (תג השבועות) ברור (צח ולא יום מעונן) — זירעו חיטים".
20. ברר על-פי דבהי"א ב.טז"ז את קרבת המשפחה בין אבשלום ובין עמשא שמונה על הצבא במקום יואב.
21. כיצד מגדיל מלבי"ם את ערך המסופר בפסוקים כז"כט?
- מ ל ב י "ם: "הנה עד עתה לא מצא תומך וסועד, כן נראה לי, ועתה התעוררו רבים לתמכרו".
22. רשום לפניך: [א] את שמות האנשים שתמכו בדוד; [ב] את הדברים שהביאו לו. מה תלמד מן הרשימות על המצב בו היה דוד נתון בבריחתו?

פרק יח

1. בפסוק א' אנו שומעים על הצבא ועל מינוי שרי אלפים ושרי מאות. ברר על-פי הרשימה הבאה מה מסופר בדומה לזה בתקופות שונות: [א] במדבר לאיד, מח-נב; [ב] שמ"א כב,ז; [ג] מל"ב יא,ד,ט,יטו; [ד] דבהי"א כח,א.
2. השווה את תגובת דוד על מות בניו, עמוד על ההבדלים והסבר אותם. השווה
3. בפרקנו נזכר כמה פעמים הצרוף "הנער אבשלום". האם לצרוף זה כוונה מיוחדת? השווה גם עם יד,כא.
4. השווה את מלחמת האחים שהתקיימה אף היא בשטח אפרים בתקופת השופטים (יב,א-ו) למסופר בפרקנו על המלחמה באותו איזור.
5. מה היה המצב המיוחד במלחמה זו (ח)? השווה עם המסופר ביהושע יז,יד-יח.
6. "ויקרא אבשלום" (ט).
[א] תרגום יונתן: "ואתערע אבשלום קדם עבדי דוד".
השווה עם שמ"ב א,ה. ועיין שם בתרגום יונתן.
[ב] ר' יוסף קרא: "שקראו אחריו לומר תפסוהו כמו 'אשר יקרא עליו מלא רעים' (ישעיה לא,ד)".
מה הבדל בין שני הפירושים?
7. עמוד על ארבע התשובות שהשיב ה"איש המגיד" ליואב על-פי הביטויים הבאים:
[א] "בן המלך"; [ב] "נער אבשלום"; [ג] "וכל דבר לא יכחד מן המלך"
[ד] "ואתה תתיצב מנגד".
כתוב בלשונך אתה את הנימוקים השונים של ה"איש המגיד".
8. מה מלמדת השיתה בין ה"איש" ובין יואב (י"ד) על היחס בין איש השורה בצבא ובין המצביא?
9. מה בא ללמדנו פסוק יז על הסיבה שהביאה את יואב להרוג את אבשלום?
10. סוטה ט: "אבשלום נתגאה בשערו — לפיכך נתלה בשערו, ולפי שבא על עשר פלגשי אביו — לפיכך נתנו בו עשר לונביות (חניתות) וכו', ולפי שגנב שלוש גניבות (נוסחה אחרת: לבבות). לב אביו ולב בית דין ולב ישראל — לפיכך נתקעו בו שלושה שבטים".
- ציין את השיטה בה משתמשת האגדה המוסיפה פרטים על מות אבשלום.
11. כיצד מיישבים הפירושים הבאים את הסתירה בין מה שנאמר בפרקנו "כי אמר אין-לי בן בעבור הזכיר שמי" (יח) ובין המסופר למעלה "ויולדו לאבשלום שלושה בנים ובת אחת" (יד,כז)? בדוק את השיטות המוצעות בזה וציין על מה כל אחת מהן מסתמכת.
[א] סוטה יא.: "אמר רב יצחק בר אבדימי: שלא היה לו בן הגון למלכות. רב חסדא אמר: גמירי (=יש לנו מסורת). כל השורף תבואתו של חברו — אינו מניח בן ליורשו, ואיהו (=ההוא, היינו אבשלום) קלייה (=שרפו) לדיואב".

[ב] אברבנאל (יח): "ואמנם אמרו אחר זה 'ואבשלום לקח ויצב לו בחייו וגו' פירש רד"ק, שאחר כך הוציאו עצמותיו מן הפתח וקברו אותם במקום שהציב בחייו, וזה לא נזכר בכתוב. ולכן אחשוב שכיוון הפסוק בזה לומר, כי 'רבות מחשבות בלב־איש ועצת ה' היא תקום' (משלי יט, כא), כי הנה אבש־לום הציב בחייו מצבה יפה בעמק המלך למען הזכיר שמו לפי שלא היו לו בנים, כי הבנים והבת שנזכר למעלה כבר מתו והיה קורא לה יד אבשלום, רוצה לומר, מקום אבשלום והוא לא זכה להיקבר שם כי נקבר בפתח אשר ביער. וכמה אנשים קרו להם רעות רבות ולא נקברו במקומות שהציבו להם בחייהם כי לא לאדם דרכו להכין צעדו".

מה מוסיף אברבנאל בפירושו עוד ליישוב הסתירה?

12. מה ידוע מפרקנו ומפרק אחר בספרנו על אחימעץ בן צדוק?
 13. השווה את מה שרצה להגיד אחימעץ בתחילה (יט) למה שאמר בסוף למלך (כז) ונסה להסביר את ההבדל על־פי השיחה בין אחימעץ ובין יואב.

פרק יט

1. במסופר על אבלו של דוד על אבשלום מדגישים הפסוקים אִטַּ תמיד את הכינוי "המלך"; מצא נימוק לסגנון זה.
 2. השווה את תגובות דוד על מות בניו, עמוד על ההבדלים והסבר אותם. השווה לפסוקים א.ה את הכתובים הבאים: [א] ש"ב יב, ח־כד; [ב] יג, לא ל־לט.
 3. להסברת החזרות המרובות של השם "בני" בדברי הקינה של דוד על אבשלום (פסוקים א.ה) מובאים בזה דברי מלבי"ם ודברי חז"ל. עיין בדבריהם והסבר את דברי דוד בשים לב למצבו הנפשי.
- [א] מלבי"ם: "זכה אמר בלכתו" — רוצה לומר, שהגם שמרד ומרה, הוא בוכה עליו משני טעמים: [א] מפני שלא היה בדעתו להרוג את אביו, רק למלוך תחתיו, ועל זה אמר 'אבשלום בני בני אבשלום' — רוצה לומר, היית בני לא כאכזר וזר להרגני, והיית בני בני, רוצה לומר, בני העיקרי הראוי למלוך תחתיו, [ב] מפני שידע שמעשה זה נסבב על־ידי חטאו ועל־ידי יעוד הנביא, ועל זה אמר 'מי־יתן מותי אני תחתיך', לא אתה תחתי, ובזה התליט לאמר 'אבשלום בני בני', הקדים שמו העצמי כאילו היה צדיק מצד עצמו ונענש בעוון אביו".
- [ב] סוטה י: "הני תמניא (= אלה שמונה) 'בני' למה? דאסקיה משבעה מדורי גיהנום (= שהעלהו משבעה מדורות של גיהנום). ואידך (= והאחר, היינו השמיני) ... דאייתיה לעלמא דאתי (= שהביאו לעולם הבא)".
- ה ע ר ה : שים לב מה מוסיפה האגדה לסיפור שבמקרא המתאר, לכאורה, התפרצות של מכאוב ואבל בלבד.

4. אילו הוראות שונות לפועל "לאט" בכתובים הבאים: [א] יתה; [ב] יטה? מדוע בחר המספר באותו פועל בהוראותיו השונות?
5. ציין בדברי יואב העזים (ו"ח) את הקיטרוג, את הדרישה ואת האיום.
6. מה מלמדת אותנו השתתפות העם באבלו של המלך (ד)?
7. מה הניע את ר"ש"י להוסיף לדברי הפסוק "וישראל נס איש לאהליו" (ט) את המלים: "אותם שהיו עם אבשלום"? מה מוסיף פירושו של מלבי"ם לענייננו? מלבי"ם: "אמר זה... כהודעה אל מה שיספר אחר זה, שהיה כל העם נדון להשיב את המלך, רק על-ידי שנסו איש לאוהליו היו כצאן מפוזרות ואין מקבץ אותם".
8. "ויחי כל-העם נדון בכל שבטי ישראל" (י). [א] ר"ד"ק: "נדון" – נשפטים זה עם זה ומתזכחים להשיב את המלך, וכן תירגם יונתן 'מתזכחין'". [ב] אברבנאל: "ואני אחשוב בפירושו שהיה כל העם נדון ונשפט בכל שבטי ישראל, רוצה לומר, שלא היה ביניהם איש חלוק בדבר, כי כולם קיבלו עליהם את הדין והיו מודים ואומרים 'המלך הצילנו מכף איבינו', וכוונת זה המאמר הוא, שעם היות שדוד ברח מפני אבשלום בנו, שאין ראוי ליחס זה אליו לפחד ולמורך לב, כי הוא פעמים רבות הצילם מכף אויביהם ומכף פלשתים ביחוד ולא ברח מהם בכל מלחמותיו, ועתה ברח מן הארץ מעל אבשלום, רוצה לומר, בעבור אבשלום ברח, כדי שלא יהיה לו מקום לחטוא נגדו וכדי שלא ילחם בו, ואם כן בריחתו היתה לשלימות טבעו ולא לרכות לבבו".
- איזה פירוש מתקבל יותר על הדעת אחרי עיון בפסוקים עצמם?
9. מצא אסמכתא לדעה שהדבר אשר נדון בישראל (י"א) נודע למלך דוד.
10. מדוע דחה דוד את יואב ממשרתו כמצביא ראשי? נסה למצוא שני טעמים לדבר. מדוע בחר דווקא בעמשא כממלא מקומו?
11. "ויט את-לבב כל-איש-יהודה" (טו). [א] ר"ד"ק: "עמשא היטה את לבב כל איש יהודה". [ב] מצודת דוד: "בהדברים האלה היטה דוד את לבב כולם". איזה מן הפירושים קרוב יותר לפשוטו של מקרא?
12. השחה את התשובות שהשיב דוד לאבישי בפרקנו ובפרק טז והסק מהן את המסקנות להערכת אופיו, חכמתו ואמונתו של דוד.
13. "הנה באתי היום ראשון לכל-בית יוסף" (כא). מהו הקושי? באילו דרכים מציע ר"ד"ק ליישב אותו? ר"ד"ק: "לכל-בית יוסף" – לפי שהיה משבט בנימין, ושבט בנימין ואפרים ומנשה נקראים בית יוסף, כי הוא היה הראש, ויש בו דרש: אמר לו שמעי

לדוד: אחיו של יוסף גמלו אותו רעה והוא גמלם טובה. כן אני, אני גמלתיך רעה, גמלני אתה טובה. ויש דרש אחר קרוב מזה: כל ישראל נקראו יוסף כמו שכתוב 'אולי יחנן ה' אל-קיי-צבאות שארית יוסף' (עמוס ה.טו) וכן 'רעה ישראל האזינה נהג כצאן יוסף' (תהלים פ.ב). אמר לו שמעי לדוד: כל ישראל גמלו אותך רעה ואני יותר מכולם, וכל ישראל יושבים ומצפים לראות מה אתה עושה עמי, אם אתה מקבל אותי — כל ישראל באים אליך כאחד ומשלימים לך".

14. "ומפיבשת בן שאול" (כה).

אברבנאל: "וכינהו 'בן שאול' כי הוא היה גדול היחס להיותו מלך, או יחסו הכתוב עליו לרמות, שדוד לא התנהג עמו בזה כבן יהונתן אשר אהבת נפשו, אהבו, כי אם כבן שאול".

מהו הקושי שמצא אברבנאל בפסוק ובאילו דרכים הוא מבקש ליישבו?

15. היש הוכחה מן הפסוק שדברי מפיבשת אמת הם?

16. כיצד העריכה האגדה את התנהגותו של דוד בעניין ציבא ומפיבשת?

שבת נו: "אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שאמר דוד למפיבשת 'אתה וציבא תחלקו את-השדה', יצתה בת-קול ואמרה לו: אילמלי לא קיבל דוד לשון הרע, לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל עבודה-זרה ולא גלינו מארצנו".

17. מלבי"ם: בפרשו את דברי התשובה שהשיב ברזילי לדוד (להלח) מוצא בכל פסוק טענה שונה. נסה למצוא את ארבע הטענות.

18. להבנת צידוף המלים והמושג "שרים ושרות" (לו) השווה: קהלת ב.ח; דבהייב להכה.

19. בדבר הטובה שגמל ברזילי לדוד.

בראשית רבה, פרשת נח יא: "אמר רבי יודן חמישה פעמים כתוב בני (?) ברזילי כנגד חמישה ספרי תורה ללמדך שכל מי שהוא מאכיל פרוסת לצדיק כאילו הוא מקיים חמישה ספרי תורה".

[א] מצא בפרקנו את השם "ברזילי" חמש פעמים.

[ב] מה מוסיפה האגדה לתיאור דמותו של ברזילי?

[ג] מה למדים מן הפסוק ומאריכות הדברים על אופיו של דוד?

20. על יחסי הרעות בין דוד וברזילי עיין גם במל"א ב.ז. מה אתה למד משם?

21. "וגם חצי עם ישראל" (מא).

רד"ק: "קצת עם ישראל, שהרי אמר אחר כן 'הנה כל-ישראל באים אל-המלך' (מב). אם כן אותם שעברו עמו מישראל מעטים היו ולא היו אלא אותם שהיו בין בני יהודה שעברו עמו בברחו ואלה אלף איש שעברו עם שמעי בן גרא מבגימין (יח). ולשון חצי ומחצה ומחצית אינו אלא חילוק החלק מהכלל; פעמים הוא חלק בחלק בשווה וזהו ברוב, ופעמים אינו בשווה כמו

- 'חציו שרפתי במוֹ-אש' (ישעיה מד, יט) וכן אומר 'עד־צואר יחצה' (ישעיה לכה).
 והצואר אינו חצי הגוף בשווה, וממנו ולמעלה אינו אלא קצת מעט מהגוף.
 מה הם הנימוקים הענייניים בפירושו של רד"ק?
 במה שונים זה מזה שני הפסוקים שהביא רד"ק בפירושו?
 22. עיין בשיחה שבין "איש ישראל באים אל המלך" לבין "איש יהודה".
 ברר אל מי פנו המכונים בשם "איש ישראל", אל המלך או אל איש יהודה?
 מדוע לא התערב המלך להשלים ביניהם? למה הביאה שתיקתו זו של דוד?
 23. "נשאת נשא" (מג).
 השווה: [א] בראשית מג, לד; [ב] שמ"ב יא, ח.
 24. מצא בפרקנו סעד לנכונות דברי "איש ישראל" באמרם: "ולא־היה דברי ראשון
 לי להשיב את־מלכי?" (מד).

פ ר ק כ

1. במה נבדל מעיקרו מרדו של שבע בן בכרי ממרד אבשלום על־פי הסיסמה
 שהשמיע המורד?
 2. במה היה שונה הפילוג בעם במרד שבע בן בכרי מן הפילוג במרד אבשלום?
 3. "ואתה פה עמוד" (ד).
 [א] ר ש"י: "לסוף שלושת ימים הווי זהיר להיות עומד כאן לפני, כי חפץ
 היה לרדוף אחרי שבע בן בכרי".
 [ב] ר ד"ק: "כלומר, שתשוב עמהם; ודעתו היה למנותו שר צבא כמו שיעד
 לו וכששמע יואב קינא בדבר לפיכך הרגו".
 מה בין שני הפירושים?
 4. מדוע ציוה דוד, לאבישי, ולא ליואב, לרדוף אחרי שבע בן בכרי?
 5. "והציל עיננו" (ו).
 [א] תרגום יונתן: "ויעיק לנא (ויעיק לנו)".
 ה. ע. ר. ה: התרגום, בדומה לתרגום השבעים, הסביר כנראה את הפועל "הציל" כהוראת צל;
 יחשיך לנו.
 [ב] ר ש"י: "והציל עצמו מעינינו, והרי זה מקרא קצר".
 [ג] ר ד"ק: "והציל עיננו" — יסוד ראותנו ודעתנו, שלא נדע באיזה עיר
 יישגב, אם לא נמהר לרדוף אחרינו".
 [ד] ר ל"ב"ג: "הוא מעניין אמרו 'ויצל א־להים את מקנה אביכך' (בראשית
 לא, ט); והרצון בו, שאם מצא לו ערים בצורות להימלט שם, יבדיל ויפריש
 מהם, שעיינו אליו והוא — להשיב אלינו כל מלכות ישראל, והוא ימשוך לבבם
 אליו וימנעו מהשיב לנו כל הממלכה".
 איזה מן הפירושים קרוב יותר לפשוטו של מקרא?
 6. כיצד הרג יואב את עמשא?

שער מה היו הנימוקים שלו למעשה זה.

7. השווה את הריגת עמשא להריגת אבנר; במה הם שונים זה מזה ובמה הם דומים זה לזה?
8. מצא את הוראתו של הפועל "הגה" על-פי: [א] ישעיה כו.ח; [ב] משלי כה.ד.ה. כיצד משתמשים בפסוק זה כניב בשפת הדיבור?
9. על מי מוסב הפועל "ויעבר" (יד) לפי הפירושים הבאים:
 [א] רש"י: "שבע בן בכרי, לפתותם שימליכו עליהם".
 [ב] אברבנאל: "אחרי יואב".
 עיין בהמשך הכתוב וברר פירושו של מי מתקבל יותר על הדעת.
10. "וכן התמו" (יח).
 [א] רש"י: "מיד היו בני העיר משלימים עמכם".
 [ב] רד"ק: "כאן תמו דברי תורה, כלומר, תמו דברי התורה כאן, שאין יודעים אותן? אני שמעתי דבר זה ממשה רבינו, כשהיו באים להילחם על עיר, שיהיו פותחין לשלום".
 מה בין שני הפירושים?
- הערה: על מה בפסוק טו יכולה סברתו של רד"ק להסתמך?
11. "אנכי שלמי אמוני ישראל" (יט).
 [א] רש"י: "אני מבני העיר ששלמים ונאמנים לישראל ולמלך".
 [ב] דוד ילין: "על ההוראות השונות של השורש הזה 'אמן' צריך להוסיף אחת ההוראות של שורש זה בערבית, והיא: הרגע, היה שקט ושאנן, בלי דאגה וכו', בצורת תואר על משקל פעול 'שלמי אמוני ישראל' (שמ"ב כ.יט), לאמר, אנשים היושבים בטח ובשלווה. כהוראת שלומי, שהיא אנשי שלום. תיאור זה מקביל אל התיאור האידיאלי הרגיל: 'העם שקט ובטח וכו' ודבר אין להם עם-אדם' (שופטים יח.ז); 'עם בטח' (שם.י)".
 מה מוסיף ר' דוד ילין לפירושו של רש"י?
12. "עיר ואם בישראל" (יט).
 [א] ד' יוסף קרא: "עיר שהיא מטרופולי בישראל".
 [ב] מצודת דוד: "עיר גדולה אשר קטנות סביב לה וניזונה ממנה; כי כמו שהעירות הקטנות נקראות בנות הגדולה, כמו שנאמר 'עקרון ובנתיה' (יהושע טו.מה), כן נקראת הגדולה אם הקטנות".
 מה בין שני הפירושים?
13. בדברי האשה החכמה מופיע הביטוי "נחלת ה'" (יט). היכן עוד בספרי שמואל מופיע ביטוי זה ככינוי לארץ ישראל?
14. הוכח את צדקת התואר "אשה חכמה" על-פי התנהגותה כלפי יואב וכלפי בני עירה.

* דוד ילין, הוראות נשכחות לשרשים עבריים, לשונינו א' עמ' 9-8.

15. בפרקנו ובשופטים ט מסופר על נשים המצילות את עריהן. מה ההבדל בין שני המקרים?
16. עיין בדברי רמב"ם המובאים בזה וציין כיצד נעשה הסיפור על שבע בן בכרי יסוד להלכה.
- רמב"ם, הלכות יסודי התורה, פרק ה, הלכה ה: "וכן אם אמרו להם עובדי כוכבים: תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו, נהרוג כולכם — ייהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. ואם יחדוהו להם ואמרו: תנו לנו פלוני, או נהרוג את כולכם — אם היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי, יתנו אותו להם, ואין מורים להם כן לכתחילה. ואם אינו חייב מיתה — ייהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל".
17. לאילו צרכים שימשה התקיעה בשופר הנזכרת בפרקנו פעמיים?
18. מדוע נאמר "ויואב שב ירושלם אל המלך" (כב) ולא נאמר "אל דוד"?
19. השווה את הרשימה של הפקידים המובאת בסוף פרקנו (כג"כ) לרשימה דומה בפרק ח ועמוד על כל ההבדלים ביניהן.
20. מלכיים מנמק את הבאת הרשימה של הפקידים במקומנו.
- מלבי"ם: "ומפני שישראל מרדו בו התחיל לגבות מהם מס מה שלא גבה מקודם כמו שאמר מהר"י (מורנו הרב יצחק אברבנאל)".
- מה אפשר עוד להוסיף על דבריו?

פרק כא

1. והרי שתיים מן הדעות על זמן הרעב:
- [א] אברבנאל: "זכפי דעת חז"ל (סדר עולם רבה, סוף פרק יד) היה ענין הגבעונים קודם לענין אבשלום, ואני אחשוב שהפרשיות הם כסדרם ושקרה זה אחר ענין אבשלום. ואפשר לי לומר שהיה דוד מתרעם לפניו יתברך על גודל עונשו, ולמה על דמי אוריה מתו שלושת בניו: הילד, אמנון ואבשלום, ולמה על אשר שכב עם בת שבע לקה מיד ה' כפליים ככל חטאתיו ונענש בגילוי עריות בתו תמר ועשרת נשיו ופלגשיו וכו'. וכדי לנחמו הא"ל יתברך ולדבר על לבו בא ענין הרעב, להודיעו שהיה בחטא שאל על אשר המית את הגבעונים, כדי שדוד יצדיק את הדין בראותו שאחרי קרוב לארבעים שנה נענשו בניו של שאל על אותו חטא שחטא בגבעונים אשר לא מבני ישראל המה. ובוזה יתן אל לבו שאינו מהעזול שיענשו בניו על דם אוריה החתי שהיה משלומי אמוני ישראל, והו קישור הפרשיות לדעתי".
- [ב] זאביעב • מביא את הסיפור אחרי שסופר על לידת שלמה. על-פי-רוב

הוא מספר לפי הסדר המקראי ובסטייתו כאן קיבל כנראה את דעת חז"ל בעניין זה.

2. על איזה קושי בפסוק א רוצים המפרשים הבאים להשיב ומה ביניהם?

[א] ר ב נ ו ס ע ד י ה (דבריו מובאים ברד"ק): "שנה ראשונה חשב מקרה הוא כדרך העולם, שנייה חשב, כי בעוון פסל מיכה (שופטים יז) היה וביער כל מה שמצא, כשהיה רעב בשנה השלישית ידע כי עוון אחר היה וביקש את פני ה' לדעת מה זה".

[ב] ר ד " ק: "ומה שפירשו רבותינו ז"ל (יבמות עח:) בעניין זה זהו: שנה ראשונה אמר להם דוד לישראל: שמא עובדי עבודת גילולים יש בכם דכתיב 'ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם וכו' ועצר את השמים' (דברים יא, טז, יז)? בדקו ולא מצאו; שנייה, אמר להם שמא עובדי עבירה יש בכם דכתיב 'וימנעו רבבים ומלקוש לוא היה ומצח אשה זונה היה לך' (ירמיה ג, ג)? בדקו ולא מצאו; שלישית היה רעב, אמר: אין הדבר תלוי אלא בי, מיד 'ויבקש דוד את פני ה'". מה היא? ששאל באורים ותומים".

[ג] א ב ר ב נ א ל: "והיתה הסיבה בהיותם רצופים כדי שיכירו ויידעו בני אדם גם בני איש שהוא עניין השגתי, לא בטבע ולא במקרה; והגיד הכתוב שנתחלל דוד מאוד, כי חשב שהיה זה גם כן בעונו הקודם".

3. על השאלה למה בא הרעב בימי דוד כותב ר' יוסף קרא על-פי המדרש בבראשית רבה פ' כה — וזה לשונו:

"ושואל בבראשית רבה (פרשה מג): וכי שאל חטא ודורו של דוד משתלם? אלא שהיה שאל גרופות של שקמה (יש גורסים גרופית, ועניינו ענף או שתיל) שאינה יכולה להישען שום כלי עליה, כמו כן לא היה בדורו של שאל אדם שיהו יכולין עניי ישראל לסמוך עליו בימי רעבון וגילגלו הקדוש והביאו בימי דוד".

מה בא מדרש זה ללמדנו?

4. מה עשה שאל לגבעונים?

קרא ולמד את כל הדעות המובאות בזה, ורשום את טעמה של כל אחת מהן.
[א] י ב מ ו ת ע ח :: "וכי היכן מצינו בשאל שהמית הגבעונים? אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספקין להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן".

[ב] ר ב נ ו ס ע ד י ה (דבריו מובאים בפירושו של רד"ק בפרקנו פסוק א): "ויש לשאל אנה הרג שאל את הגבעונים? ונשיב כי בהכותו נוב עיר הכהנים היו שם הגבעונים עמהם חוטבי עצים ושואבי מים והרגום (עם) הכהנים".

[ג] ר' יוסף קרא: "והגבעונים לא מבני ישראל המה' כי אם מיתר האמורי ובני ישראל נשבעו להם שלא להכותם, כשם שתמצא בספר יהושע (ט, טו), וכשבא שאל וביקש שאל להכותם לקיים מה שנאמר 'לא תחיה כל-גשמה'

(דברים כ"ט) וברחו להם מהתייצב בכל גבול ישראל. ושאל לא היה רשאי לנגוע בהם, שהרי דורו של יהושע נשבעו להם נשיאי ישראל בה' אלקי ישראל, ובא שאל והמית הנמצא ולא השאיר איש מהם מכל אותם מה שהשיג והשאיר ברחו ונמלטו, ועבר על השבועה שנשבעו להם בימי יהושע להחיותם, ושאל ביקש להמיתם בקנאותו לבני ישראל ויהודה, כלומר, בנקמו נקמת בני ישראל ויהודה כמו 'המקנא אתה לי' (במדבר י"א כ"ט), 'בקנאו את-נקמתי' (שם כ"ה א).

[ד] ר ד " ק: "ולפי פשט הפסוקים נראה כי לא נאמר דבר הגבועונים על גוב עיר הכהנים שהרגם שאל בכלל הכהנים, שהרי אמרו 'האיש אשר כלנו ואשר דמה-לנו' (ה) נראה כי להם לבדם כילה ודימה, ועוד שאמר 'בקנאתו לבני-ישראל ויהודה' (ב), שגזר שלא יהיו הגבועונים חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' כי אמר מוטב שיהיו ישראל שמשים לפני ה', ועוד מפני שרימו את ישראל וגנבו את דעתם ובטעות נשבעו להם נשיאי העדה וקינאו שאל בדבר הזה והרג מהם וגירש מהם הנשארם שלא ישבו בארץ ישראל וזהו שאמר 'נשמדנו מהתייצב בכל-גבול ישראל' (ה), ואף-על-פי שנראה כי לכוונה טובה עשה זה שאל — נענש על המעשה הזה; כי יהושע נביא ה' נתנם להיות חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה', וכדי לקיים השבועה שנשבעו להם, לא רצה להרגם אף-על-פי שבטעות נשבעו להם, כדי שלא יהיה בדבר חילול ה', כי יאמרו השומעים: הנה נשבעו להחיותם ואחר-כך הרגום, אין שבועת ה' חשובה בעיניהם! ויהיה בדבר חילול השם, וכל שכן בימי שאל, שהרי כמה דורות היה להם שנשתקעו בישראל שהיה בהריגתם חילול השם גדול, ושאל לא חשש לחילול השם על השבועה, לפיכך נענש זרעו בדבר זה".

5. בסיפור על דוד והגבועונים ישנם שני עניינים המהווים סתירה לשתי מצוות שבתורה. אילו הן המצוות? מצא את מקורן בתורה וראה כיצד מיישבת הגמרא את הקשיים.

י ב מ ו ת ע ט .: "אמר רבי יוחנן: מוטב שתיעקר אות אחת מן התורה ואל יתחלל שם שמיים בפרהסיא".

6. מהו הקושי בפסוק ח וכיצד משיבים עליו דברי רש"י?
ר ש " י (סנהדרין י"ט): "המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו כאילו ילדו (ונקרא על שמו)".

7. "הגבועונים לא מבני ישראל המה" (ב).

[א] ר ש " י (על פי י ב מ ו ת ע ט .): "ויאמר אליהם דברי ריצוי שיעברו על מידותיהם ויחמלו לשאל וביתו. 'הגבועונים לא מבני ישראל המה', כלומר, והן הראו בעצמם מידת אכזריות שאינן מזרעו של אברהם אבינו ואינן ראויין לידבק בישראל ולכך גזר עליהם דוד שלא יבואו בקהל. אמר: שלושה סימנים יש באומה זו: רחמנים וביישנים וגומלי חסדים; מי שיש בו שלושה סימנים הללו ראוי לידבק בו" (ועיין ברד"ק).

- [ב] אבר בנאל: "ואפשר לפרש הכתוב עוד, שלפי שנזכרו בסיפורים האלה גתים וכושיים ואדומים — והיו כולם ישראלים, אלא שהתגוררו באותם המקומות. נצטרך להודיע בכאן שהגבעונים לא היו כן, כי הם לא היו מבני ישראל כי אם מיתר האמורי...".
8. מה אתה למד מן הסיפור על הגבעונים בדבר יחסם של הנכרים לה' ? שים לב להדגשת שם ה' במקומות הבאים: [א] "וברכו את-נחלת ה'" (ג); [ב] "והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה'" (ו); [ג] "ויקיעם בהר לפני ה'" (ט).
9. במה שונה ההוראה של הניב "נחלת ה'" (ג) מהוראותיו בשני מקומות אחרים בספרנו (אילו הם) ?
10. בספר שמואל מופיעות שתי דמויות גדולות של אמהות, חנה ורצפה בת איה, מה המיוחד במסירותה של כל אחת ?
11. כמה זמן שמרה רצפה בת איה על עצמות בניה ? [א] ר"ד "ק: "עד נתך-מים עליהם" (ו)... מלמד שהיו תלויים מט"ז בניסן עד י"ז במרחשון". [ב] ר' יוסף קרא: "עד נתך מים עליהם מן-השמים" — פתרון, עד שהקב"ה הוריד עליהם מטר מן השמים, שמפני מה בא רעב לעולם קודם לכן על שאול ועל בית הדמים ? — על אשר המית את הגבעונים, וכיון שנפרע ממנו עוון זה מיד ניתך מים עליהם מן השמים כשם שמפרש והולך 'ויעתר א־לקים לארץ אחרי-כן' (יד)".
- איזו דעה נראית יותר ?
12. הסיפור על קבורת שאול ובניו כתוב מיד אחרי הסיפור על דרישת הגבעונים. האם נלמד מזה שהמעשה אירע סמוך למיתת שאול או שאין ראיה מכאן והדבר אירע בזמן מוקדם יותר ? עיין גם בשאלה 1.
13. מדוע משתמש המספר בשם "א־להים" (יד) ולא בשם ה' ?
14. בפסוקים טו־כב ארבעה קטעים קצרים שכולם מתחילים במלים "ותהי עוד (ה) מלחמה". מצא את המשותף לכולם.
15. עיין בדבאי"א פרק כ וקבע אימתי קרו הדברים עליהם מספר פרקנו ?
16. השווה את שני הסיפורים בהם מונע העם את דוד מלצאת עמם לשדה המלחמה, עמוד על המשותף שבהם ועל המיוחד שבכל אחד מהם: [א] שמ"ב יח-כ"ד; [ב] שמ"ב כא-טז"ז.
17. "קינן" (טז).
- מ. ד. קסו טו * : "רגילים להגיד שפירוש שם זה הוא נפח... אבל הוראה זו אינה אלא הוראה משנית. ההוראה העיקרית של השורש קינן הוא ליצור.

לעצב, לתת צורה וכו'. בעברית המקראית קין הוא הנשק שקיבל צורה מידי האומן (שמ"ב כא,טז), לפי כל זה יש להחליט, ששם בנו הראשון של אדם פירושו 'יצור'.

איך לפי זה נוכל לפרש את הכתוב "קונה שמים וארץ" (בראשית יד,יט) ואת מובן המלה "קנין" במסכת אבות פרק ששי?

18. "נר ישראל" (יז).

השווה: [א] שמ"ב יד,ז; [ב] שמ"ב כב,כט; [ג] תהלים קלב,יז. על מי נאמו הביטוי הזה בכתובים שלעיל ומהי הוראת הנמשל בכל פעם?

19. היכן בספרי שמואל נזכר אבישי בן צרויה ונזכרים דבריו? איזה צד חדש בדמותו מתגלה בפסוק יז?

20. מה היה קשה לרש"י בפסוק יח באמרו: "ולא מנאה כאן אלא לצרף מיתת ארבעה בני הרפה"?

21. איזה קושי תמצא במסופר בפסוק יט? ראה בדבה"א כה ומצא מהו הפתרון.

22. מהי הוראתה של המלה "מדון" על־פי דבה"א כו?

פרק כב

1. מתי נתחברה "שירת דוד"?

[א] רש"י: "לעת זקנתו, לאחר שעברו עליו כל צרותיו וניצול מכולם".
 [ב] רד"ק: "שירה זאת חיברה דוד בסוף ימיו כשהניח ה' לו מכל אויביו וכו'. וכתובה שירה זו בספר תהלים ומתחלפת במקומור במלים והעניין אחד".
 [ג] אברבנאל: "חשבו המפרשים שדוד המלך עליו השלום בסוף ימיו, אחרי שהצילו הקדוש־ברוך־הוא מכל אויביו חיבר השירה הזאת להודות לה' הודאה כוללת על כל תשועותיו, ולכן הושמה במקום הזה באחרית המלחמות ותכליתם. ודעתי נוטה שהשירה הזאת דוד חיברה בבחרותו בהיותו בתוך צרותיו ועשאה כוללת לכל הצרות, כדי שבכל פעם ופעם שהיה הקדוש־ברוך־הוא מצילו מכל צרה היה משורר השירה הזאת וכו'. ואמנם למה נכתבה השירה הזאת בזה הספר מבין שאר המזמורים והשירות אשר עשה דוד, ולמה לא נכתב גם כן 'מזמור לדוד בברחו' (תהלים ג) בסיפור אבשלום ומזמור 'בבוא הזפים' (תהלים נד) בביקומו ומזמור 'בבוא אליו נתן הנביא' (תהלים נא) בסיפור בת שבע? כבר אמרתי בהקדמה הכוללת אשר הקדמתי לפירוש הספרים האלה, בתחילת ספר יהושע, שהיתה הסיבה בו להיות השירה הזאת כוללת לכל התשועות, ומפאת כללותה נזכרה בספר הזה ולא נזכרו שאר המזמורים להיותם פרטיים, שנאמרו על עניינים מיוחדים. ואין ספק שהשירה הזאת כתבה דוד כספר תהלים עם שאר המזמורים ושבאו בה שם חילופים ממה שאמר בכאן

במלוח באותיות ובמאמרים. וראוי שנשתדל לתת בזה הסיבה וטעם מספיק. כי אם היה שדוד אמרה שתי פעמים וברוח הקודש חוברה. איך לא הסכימה תמיד באופן אחד משתווה. ומאיזו בחינה באו כה החילופים? ואשר אחשבהו אני בזה הוא. שספר תהלים חיברו דוד המלך עליו השלום בסוף ימיו להנהגת המתבודד ולסדר לפניו התפילות והתחינות אשר יאמר ויתפלל האדם בעת צרותיו. והביא שמה המזמורים אשר הוא אמר בימים הראשונים על צרותיו כדי שבהם יתפלל המתבודד בבוא עליו צרה וצוקה וכו'. והנה השירה הזאת שהיתה נהוגה בפי דוד לאמרה על כל תשועותיו. ראה לכתבה בספר תהלים וזהו ש'זמר' למנצח לעבד ה' לדוד אשר דבר לה' את דברי השירה הזאת ביום וכו' (תהלים יח.א); וכאשר העתיקה וכתבה בתוך המזמורים. ראה לשנות בה דברים ממה שהיה אומר בה בזמן התשועות. וזה אם לתיקון הדבר ואם לביאור הכוונה. כי בראשונה היתה מיוחדת לו בינו למקום. והוא. האל יתברך. היה מבין כוונתו. אבל כאשר רצה לכתוב אותה על ספר לתיתם בפי המתבודדים. הוצרך לפרש בה דברים כדי שלא יטעו בהבנתה. כי אין ראוי שנחשוב שבאו בה החילופים הקטנים או הגדולים ושינה דוד מה שכבר עשאו אם לא לסיבה מה וכו'. ואני חיפשתי בשירה בשני המקומות האלה ומצאתי בה שבעים וארבעה חילופים.

[ד] ע. צ. מ. ל. מ. ד. * מעיר הערות חשובות הדומות לאלה של אברבנאל. אך קיימים הבדלים בדבריהם.

[א] זמן חיבור השירה: "לפי הכתובת נתחברה השירה אחרי שנת מכל אויביו. על מנחת דוד מכל אויביו מסופר רק בשמ"ב זא' ו'ה' הגיח-לו מסביב מכל-אויביו' וכן שם (ז.יא) 'והגיחתי לך מכל-איביך' וכו'. בפתחת הפרק המדבר על רצונו של דוד לבנות בית לה' ועל תשובת ה' לדוד שזרעו הוא שיבנה את הבית. מכיון שבנבואה לא נזכר שמו של שלמה. הרי שהנבואה נאמרה לפני הולדתו. נכון יותר: לפני המעשה של בת שבע. כי אילו היה זה אחרי הולדת שלמה היה הנביא מזכירו בשמו. שכן 'וה' אהבו' (שמ"ב יב.כד). השירה נתחברה. איפוא. לכל הפחות עשרים שנה לפני מותו של דוד. בשנת עשרים למלכותו לכל המאוחר. שכן שלמה היה מבוגר למדי ורחבעם בנו היה בן שנה (שלמה מלך ארבעים שנה ורחבעם היה בן מ"א שנה במלכו).

[ב] הסברת ההבדלים שנעשו בתהלים לעומת שמואל: יש לשים לב שהמזמר והמנגן אין לו חופש הכשקל כמדבר השיר. כי הקצב בזמרה ובנגינה הוא שקול ומדוד הרבה יותר מאשר בשירה ספרותית. והמתבונן אל כל השינויים שבין שמואל ותהלים כפי שסידרנום במחקר זה יזכר מיד שרובם הגדול של השינויים נעשה על-ידי תהלים לשם איזון המשקל והקצב ורק מיעוטם נעשה

- לשם שיפור הסיגנון וקישוט הצורה. נוסח תהלים הוא איפוא הנוסח המעובד לומר ה וכתבתו 'למנצח לעבד ה' לדוד' (יח.א) מסייעת לכך".
2. "ביום הציל ה' אתו מכף כל איביו ומכף שאול" (א).
 [א] רש"י: "ומכף שאול" — והלא שאול בכלל היה, אלא שהיה איבו ורודפו מכולם. כיוצא בו 'תשעה-עשר איש ועשהאל' (שמ"ב ב.ל), כיוצא בו 'לכו ראו את-הארץ ואת-יריחו' (יהושע ב.א) וכיוצא בו 'והמלך שלמה אהב נשים נכריות ואת-בת-פרעה' (מל"א יא.א)".
- [ב] רד"ק: "ואמר 'ומכף שאול', כי הוא היה שקול כנגד כל איביו".
 [ג] אברבנאל: "והנה פירט 'ומכף שאול' בהיותו בכלל באיביו אשר זכר, לפי שאיביו בעצם קרא האומות הנלחמים בו וכו', אבל שאול עם היותו עויין את דוד ורודף אחריו, לא היה ראוי שייקרא איב ושונא כי לא היה דוד שונא אותו, ולזה לא כללו בתוך האיבים ואמר בו בפרט 'ומכף שאול'".
3. ע.צ. מלמד במאמרו הנזכר בפרקנו בשאלה 1 מנסה למיין את ההבדלים בין הנוסח בשמואל לבין הנוסח בתהלים לפי סוגים מסויימים של הבדלים. מובאות בזה כמה מדוגמאותיו.
- [א] "השלמות (עמ' 21): נהוגה בשירה המקראית השמטת חלק בסוגר שהוא מובן מתוך הדלת ומפורש בו. השווה למשל בשירת למך 'כי איש הרגתי לפצעי / וילד לחברתי' (בראשית ד.כג). ברור שהפועל 'הרגתי' נמשך גם לסוגר כאילו היה כתוב: וילד הרגתי לחברתי. כך הנוהג גם בשירתנו אלא שתהלים השלים בכל המקרים הללו פועל אחר לאזן את המשקל".
- הסבר על-פי הכלל הזה את השינוי בכתוב ואת הצורך בשינוי זה גם בפסוקים הבאים:
- "וישמע מהיכלו קולי / ושועתי באזניו" (שמ"ב כב.ז);
 "וישמע מהיכלו קולי / ושועתי לפניו תבא באזניו" (תהלים יח.ז).
 "כי אתה נרי ה' / וה' יגיה חשכי" (שמ"ב כב.כט);
 "כי אתה תאיר נרי / ה' א־להי יגיה חשכי" (תהלים יח.כט).
- [ב] "שיפורי לשון (עמ' 23): תהלים לא רק השלים והוסיף אלא גם שיפר את הסיגנון על-ידי שינויים והשמטות".
- הסבר את השינויים וטעמיהם במקרים הבאים:
- "מכף כל איביו ומכף שאול" (שמ"ב כב.א);
 "מכף כל איביו ומיד שאול" (תהלים יח.א).
 "בצר לי אקרא ה' / ואל אלהי אקרא" (שמ"ב כב.ז).
 "בצר לי אקרא ה' / ואל אלהי אשוע" (תהלים יח.ז).
 "חי ה'וברוך צורי / וירם א־להי צור ישעי" (שמ"ב כב.מו);
 "חי ה' וברוך צורי / וירום א־להי ישעי" (תהלים יח.מו).
4. ר' יוסף קרא מוצא בשירת דוד ביטוי לחייו. מובאים בזה כמה פסוקים

- מתוך השירה והרקע שלהם כפי שהוא מתואר בפרוזה בספר שמואל. עיין בדוגמ"א
אות והראה כיצד הנאמר בצורה כללית הוא למעשה ביטוי לחוויה אישית.
- [א] פסוק יט — שמ"א א כב,ט ; כג,יט ; [ב] פסוק כד — שמ"א כו,ט ; [ג] פסוק
כט — שמ"א ל"ז ; [ד] פסוק ל — שמ"א לח ; [ה] פסוק לג — שמ"א כג,כו
כח ; [ו] פסוק לה — שמ"ב הכב"כה ; [ז] פסוק לח — שמ"ב היט"כו ;
[ח] פסוק מג — שמ"ב יב,לא.
5. כיצד מתוארת בשירה התגלות ה' בהשפעתה על כוחות הטבע לשם השמדת
האויב ולשם הצלת דוד ?
6. מהו המיוחד בלשון נופל על לשון שבפסוק יא ?
7. מה אתה למד מן ההשוואה עם : [א] תהלים יח,יא ; [ב] תהלים קד,ג ?
8. מדוע חושב דוד את עצמו לראוי לעזרת ה' ?
9. כיצד מנסח דוד את אמונתו בה' גומל החסד ובאינו צורה ספרותית מובלט הרעיון
היסודי הזה (כו"כז) ?
10. מצא בשירה את הדימויים המתארים את קירבת ה' לדוד ואת עזרתו לו.
11. כיצד מתאר דוד את הצלחתו במלחמות בעזרת השם ?
12. כיצד מתבאר הפועל "וירא" (יא) על-פי המקביל בתהלים יח,יא ?
- א ב ר ב נ א ל : "לפי שבכאן כיוון לאמר שהאל יתברך רכב על כרוב ויעוף והיה
נראה על כנפי רוח, רוצה לומר, פעולתו נראה, ובספר תהלים ראה לשנות
ולומר 'וידא' מעניין 'כאשר ידאה הגשר' (דברים כח,מט) להמשיך הלשון
מעניין התעופפות כמו שאמר : 'ויעף — וידא'".
- מה, איפוא, ההבדל העקרוני בין הנוסח שבשמואל לבין הנוסח שבתהלים ?
12. "חשרת מים" (יב).
- [א] ר ד "ק : "חשרת מים" — ובתהלים 'חשכת מים', והעניין אחד הוא. כי
חשרת מים הוא קישור העבים זו בזו כמו 'וחשקיהם וחשריהם הכל מוצק'
(מל"א ז,לג) וכשהעבים מקושרים זו בזו הוא החשיכה".
- [ב] ר' יונה אבן ג'נאח : "הרב ממנו והעצום, והוא בלשון הערב נופל
על הכיבוץ".
- מהי גיזרת המלה לפי רד"ק ומהי לפי ר' יונה אבן ג'נאח ?
13. "ונחת קשת נחושה זרעתי" (לה).
- [א] ר ש"י : "ונדרכה קשת נחושה על זרועי, שיש בי כוח לדרכה. קשתות היו
תלויים לדוד בביתו והיו מלכי האומות באין ורואין אותן ואומרים זה לזה :
אתה סבור שהוא יכול לדורכן ? אין זה אלא ליראנו, ודוד שומע ונוטלן ומכתתן'
לפניהם. ודריכת קשת לשון חית היא, וכן 'חציך נחתו-בי' (תהלים לח,ג)".
- [ב] ר ד "ק : "... ורוצה לומר, כל כך לימד ידי למלחמה עד שאפילו קשת
נחושה לא עמדה לפני אלא נשברה בזרועותי וכו'. ונחתה שורשו 'חתת' והוא
נפעל מפעלי הכפל".

כיצד מבארים שני המפרשים את המלה 'נחת' ומהו שורשה?
ה ע ר ה : במה דומה האגדה שברש"י למה שמספר רש"י בבראשית כא,ו?
14. "בני נכר יבלו ויחגרו ממסגרותם" (מו).

ר' יוסף קרא: "בני נכר יבלו" — יפולו, וכן 'נבל תבל' (שמות יח,יח) שפתרונו — נפול תפול. 'ויחגרו ממסגרותם' — לשון חיגר, שהיו פוסחים ומתייראים לעמוד בפניו. דבר אחר: 'ויחגרו ממסגרותם' — פתרונו, יפחדו, כמו 'ומחדרים אימה' (דברים לב,כה) דמתרגמינן 'חרגת מותא', ובספר תהלים (יח,מו) הוא אומר 'יחגרו ממסגרותיהם', והוא מהתיבות הפוכות כמו כבש — כשב, שמלה — שלמה, וכמשמעו של כתוב 'ומחדרים אימה' כן משמע הכתוב 'ויחגרו ממסגרותיהם', שפתרונו, בני נכר ממקום שנסגרים בערי מבצר שלהם, וילמד סתום מן המפורש שאמר מיכה בעניין זה 'ירגזו ממסגרתיהם אל ה' אלהיו יפחדו' (ז,יז)."

אילו קשיים פתר ר' יוסף קרא בפירושו?

על-פי פסוקנו נוצר גיב ידוע בשפת הדיבור; מהו ומה הוראתו?

15. במה שונה פסוק נא מכל יתר פסוקי המזמור?

16. מובאים בזה פירושים הבאים להסביר מדוע בפסוק נא הנוסח הוא "מגדול" ואילו בתהלים יח,נא הנוסח הוא "מגדיל". שים לב לדרכי הפשט והדרש על שימוש בנוסחאות השונות בסידור התפילה.

[א] י ל ק ו ט ש מ ע ו ג י ש מ " ב ק ס ד : "כתוב אחד אומר 'מגדיל' וכתוב אחד אומר 'מגדול'; ר' יודן אמר: לפי שאין ישועתה של אומה זו באה בבת אחת אלא מגדלת והולכת, ומהו מגדול? שנעשה לה מלך המשיח כמגדל גדול, שנאמר 'מגדל-עז שם ה' בו-ירוך צדיק ונשגב' (משלי יח,י)."

[ב] ר ד " ק : "מגדיל כתיב ביו"ד וקרי בו"ו כמו שהוא בספר תהלים בקריאה גם כן הקרי מגדול בחולם והוא תואר, והעניין אחד."

[ג] א ב ר ב נ א ל : "גם אמר שם (תהלים) מגדיל במקום מגדול וכו'. והיה זה לבאר הכוונה שלא נפרש מגדול מלשון מבצר וכו', כי אם מלשון הגדלה."

[ד] סידור "עבודת ישראל": "מגדיל ישועות" פסוק בתהלים יח,נא. ובראש חודש ושבת ויום-טוב אומרים תחתיו 'מגדול' שהוא פסוק בשמ"ב כב,נא. והטעם הפשוט על חילוף הלשון בשבת ויום-טוב וכו', כי מסדרי התפילה אשר מצאו פה שני פסוקים דומים לא רצו לתת יתרון לאחד על חברו ועל-כן בחרו בשניהם, ונתנו לזה מקומו לימי החול ולזה מקומו לימי שבת ויום-טוב, והלשון 'מגדיל' המסכמת ביותר למליצת הנוסחא קבועה לתדיר, והלשון 'מגדול' לאינו תדיר."

17 מה מוסיפה השירה הזאת להבנת אמונתו של דוד בה'?

פרק כג

1. נסה לענות על השאלה ששואל אברבנאל על החלק הראשון של פרקנו (א"ז). אברבנאל: "השאלה הרביעית: אם דברי דוד האחרונים האלה הם נבואה גמורה או אם הם דברי שבח? כי לשני הדעות נטו חכמינו ז"ל (מועד קטן טז:); והמפרשים, ואם הם נבואה איך לא אמר בהם 'ויהי דבר ה' אל דוד' או 'הדבר אשר דבר ה' אל דוד' וכדומה מהלשונות האלה המורים על אמיתת הנבואה, ואם הם דברי שירות, איך לא קראה שיר או שירה או מזמור, ועוד למה לא הושמו הדברים האלה בספר תהלים כיתר המזמורים?".
2. "ואלה דברי דוד האחרונים" (א). מצודת דוד: "רוצה לומר, מה שאמר אחר כל המעשים והשירים אשר שר לה' ומשם ואילך לא דיבר עוד ברוח הקודש". אילו הוראות יש למלה "דברים" לפי פירושו?
3. "הקם על" (א). ר' יוסף קרא: "הקם על' לשני דברים". מה הם שני הדברים?
4. "רוח ה' דבר-בי" (ב). [א] רש"י: "דבר בי" — הישרה בי רוח קודשו ונדבר בי, וכל לשון נבואה נופל בו לשון דבר כמו: 'הרק אך-במשה דבר ה' הלא גם-בנו דבר' (במדבר יב.ב); 'אדבר בו' (שם יב.ו). וטעמו של דבר, לפי שהרוח נכנס בו בקרב הנביא ומדבר בו".
- [ב] רד"ק: "הזמירות ברוח הקודש אמרתי אותם אשר דבר בי ומלתו היתה על לשוני' באמרי הזמירות, כי רוח הקודש עוררה אותי והופיעה הדברים על לשוני".
- האם היה דוד נביא או בעל רוח הקודש בלבד?
5. מצא גם במלך הראשון, שאול, שהיה בו משהו נבואי וציין את המקורות.
6. איזה חלק מפסוק ג הוא דיבור ישיר של ה' ואיזה "קיצור שירי" תמצא בו? אינו מלה צריך להשלים כדי שהדיבור הישיר יובן על נקלה?
7. מה מלמדים "דברי דוד האחרונים" על חובות המלך ועל הערכת המלוכה?
8. אם נבין את פסוק ה כשאלה "כי לא כן ביתי עם אל?" נמצא בפסוקים ד"ה שני דימויים יפים למלך האידיאלי; מה הם הדימויים?
9. כיצד משתמשים היום בשפת הדיבור בביטוי "בקר לא עבות"? השווה לצורה "עבות" בתהלים עזית.
10. למה דומים ב"דברי דוד האחרונים" הרשעים ומהו הגורל הצפוי והראוי להם?
11. נסה לפרש את החלק האחרון של פסוק ה "כי-לא יצמיח" כשאלה וציין לפי זה את הרעיון המובע בפסוק.

12. "ובאש שרף ישראל בשבת" (ז).

[א] רש"י: "ובאש שרף ישראל בשבת" – ואין שם תקנה אלא שריפה ולשבת ולהתחמם כנגדם, כך הרשעים אין להם תקנה אלא שריפה בגיהנום. 'בשבת' – הקדוש־ברוך־הוא יושב על כסא הדין."

[ב] רד"ק: "כלומר, אם ירצה אדם לגעת בהם צריך שיכרתנו בברזל או בעץ חנית מרחוק או ישראל אותם במקום שבתם, כלומר, במקום שהם צומחים."

[ג] מלבי"ם: "בבוא זמן ביטולם יהיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וליהט אותם היום הבא כמו שאמר מלאכי (ג'ט)."

מהי הוראת המלה "שבת" לפי כל אחד מן הפירושים הנ"ל?

13. גיבורי דוד (ח-לט).

מובאים בזה כמה קטעים מדברי הפרופסור שמואל קליין, עיין בהם וציין אילו עניינים מוסברים בדבריו ואילו הוכחות או רמזים מצא המחבר לענין הגיבורים ממקומות אחרים במקרא.

שמות הגיבורים * : "הרשימה בשמואל – כמעט כל הגיבורים היו מיהודה, מבנימין ומאפרים. הרשימה בדב"ה"א פרק יא (שבה 16 שמות נוסף על אלה שבשמואל; עיין יעבץ, ב' עמוד 170) מכילה בעיקר גיבורים משבטי עבר הירדן וכו'. לא בבת אחת עלה בידי דוד להתחזק בשלטון על כל שבטי ישראל ובפרט לא על השבטים שישבו בעבר הירדן, על השלב האחרון הזה בהחזקת שלטונו מודיע אותו השיר הקדום – תהלים מזמור ס – בו מופיעים על יד 'עמק סכות' (ס.ח) שבעבר הירדן מזרחה גם גלעד ומנשה (ס.ט). עמק סכות עומד בשירה זו במקום שבט גד (יהושע יג.כז), גלעד במקום ראובן ומנשה וכו'. מתוך רשימת שמ"ב יוצא ברור שלא כל הגיבורים נכנסו לחוג הגיבורים בבת אחת, שהרי הפסוקים מדברים על שלושים גיבורים (שמ"ב כג.יג.כג-כד) ובכל זאת מוסרת הרשימה שלושים ושבע שמות (כג.לט) וכו'. לפני מחבר ספר שמואל היתה רק הרשימה הקדומה ואותה הכניס לתוך ספרו בעוד שמחבר דברי הימים מצא את הרשימה המליאה והעתיקה וכו'. עצם קיום המוסד של הגיבורים מקבל את אישורו על-ידי הודעה טופוגראפית בזכרונות נחמיה 'בית הגבורים' (ג'טז). המוסד נוסד בימי דוד ובוודאי היה קיים גם בימי שלמה, לכן נבין היטב שבשיר השירים ממשיל הרע את רעייתו 'כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגיבורים' (ד.ד). הגיבורים תלו שלטיהם על חומת מגדל דוד להראות ליושבים בציון כי הגנתם מסורה בידיים נאמנות. ואולי לא נטעה אם נחפש את זכרון המוסד הזה גם באוהב הדברים המזכירים את שישים הגיבורים שהיו סביב * שמות הגיבורים, פרופ' שמואל קליין, ידיעות החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה, ת"ש.

- למיטתו של שלמה (שיר השירים ג.ז), בימי שלמה היו שישים גיבורים — שלושים משל אביו ושלושים שהוא הוסיף עליהם מבני שבטי עבר הירדן.
14. "ישב בשבת תחכמני ראש השלשי הוא עדינו העצני" (ח).
השווה עם "ישבעם בן-חכמוני ראש השלושים" (דבהי"א יא.יא).
איזה קושי בשמואל מוצא את פתרונו על-פי ההשוואה וכיצד אפשר להביא לידי התאמה את הביטויים השונים שבפרקנו ובדבה"י ?
ר ד "ק: "ובדברי הימים קורא אותו ישבעם ? רוצה לומר, שהיה יושב בראש העם ועניין אחד עם מה שכתוב כאן יושב בשבת. ומה שאמר הנה 'על-שמנה מאות הלל' ושם אומר הוא 'עורר את חניתו על שלוש מאות חלל' — שני מלחמות היו".
15. עיין בפסוקים ח"יב ומצא מי הם שלושת הגיבורים הראשונים, מהי התשועה המיוחדת שבאה על ידם ואיזה צד של גבורה מודגש אצל כל אחד ואחד מהם ?
16. מה לומדים על הגבורה הרצויה והבלתי רצויה מן הסיפור על הבאת מים מבור בית-לחם (יג"ז) ? מה מוסיף הסיפור הזה להבנת היחסים ההדדיים שבין דוד ואנשיו ולהבנת מידת נאמנותו של דוד לה' ?
17. מה מסופר על אבישי אחי יואב ?
18. "מן-השלשה הכי נכבד וכו' ועד-השלשה לא-בא" (יט).
ר' יוסף קרא: "מן השלשה הכי נכבד" — שהיה להם לשר; 'ועד השלשה לא בא' — פתרונו, אבל עד גבורתם לא הגיע".
מה מאלץ את ר' יוסף קרא לפרש כך ?
19. "אראל" (כ).
- [א] ר ד "ק: "כתרגומו 'ית (=את) תרין (=שני) רברבי (=גדולי) מואב/, והיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל, וארי יש לו גבורה, ואל הוא לשון חזק.
[ב] ר ל ב "ג: "הנה המגדל החזק ייקרא אריאל, ולזה נקרא בית המקדש 'ארי-אל' (ישעיה כט.א). והרצון בו, שהוא היכה אנשי המגדלים החזקים ההם שהיו במואב".
20. אילו שלושה מעשי גבורה מסופרים על בניהו בן יהוידע ?
21. מה מובנו של הביטוי "איש מראה" (כא) לפי המקביל בדבהי"א יא.כג ?
22. כיצד מעריך הכתוב את גבורתו של בניהו בן יהוידע לעומת גבורתם של אחרים ומי הם האחרים ?
השווה את הפסוקים הבאים:
[א] "ולו-שם בשלשה הגברים" (כב) — עם פסוקים טז-יז.
[ב] "מן השלושים נכבד" (כג) — עם כל הרשימה מפסוק כד ואילך.
[ג] "ואל-השלושה לא-בא" (כג) — עם הפסוקים ח"יב.
23. מנה את שמות הגיבורים הרשומים בפסוקים כד-לט, מה מספרם ? עיין בכל הפרק ומצא כיצד אפשר להצדיק את המספר המסכם "כל שלשים ושבעה" (לט) ?

פרק כד

- 1 "ויוסף אף-ה' לחרות בישראל" (א).
 י לקוט שמעוני שמ"ב קס"ה: "מה כתיב למעלה? כשבא דוד למנות את גיבוריו, היה מונה והולך, כיון שהגיע לאוריה החתי אמר 'כל שלשים ושבעה' (כג,לט). אתה מוצא שלא מנה עוד שבעה עשר גיבורים, ובדברי הימים תמצא עוד שבעה עשר; אלא כיון שהגיע לאוריה מיד 'ויוסף אף ה'. משל למלך שהיה יושב וקורא בדפתרא (= ברשימה) כל גיבוריו, היה קורא פלוני ופלוני, כיון שהגיע עד פלוני, אמרו לו: מת, מיד השליך הדפתרא והעלה חימה. כך כיון שהזכיר את אוריה מיד 'ויוסף אף'".
 כיצד מקשרת האגדה את סוף הפרק הקודם להתחלת פרקנו?
- 2 "ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את-ישראל ואת-יהודה" (א).
 מהו הקושי בפסוק זה?
 יישוב את הקושי על-פי עיון במקבילה שבדבבה"א נא.א ועל-פי דעות שונות שמביא רלב"ג.
 ר לב"ג: "ראוי שתדע שראוי שיובן מזה, שאין השם יתברך הוא המסית את דוד למנות אותם, שאכ היה זה כן לא היה אשם לדוד על זה ואיך ענשהו אם כן השם יתברך בזה העונש הנפלא הא-להי (היינו, בדרך נס ופלא)? אלא שנאמר שזאת ההסתה מיוחסת לשם יתברך באופן כולל, לפי שהוא הסיבה בכל מה שיתחדש, על הצד שאמר 'ותהי אשה לבן-אדניך כאשר דבר ה'' (בראשית כד, נא); 'לא-אתם שלחתם אתי הנה כי הא-להים' (בראשית מה.ח). ואפשר שנאמר עוד, כי היה גם כן השם יתברך סיבה מה בזאת ההסתה, וזה כי להשגחתו על דוד היה השם יתברך מסיר מדוד זאת התשוקה, לולי כעסו על ישראל. והנראה בעיני שהיה אמרו 'ויסת את דוד' — חסר, והרצון בו (= וכונתו לומר), ויסת לבו את דוד, כאמרו 'ותכל דוד' (שמ"ב יג,לט). שהוא חסר, ועניינו ותכל נפש דוד".
- 3 כיצד מסבירים הפירושים הבאים את חטאו של דוד בספירת העם?
 [א] רש"י (שמות ל"א): "כשתחפוץ לקבל סכום מניינם לדעת כמה הם — אל תמנם לגולגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מניינם. 'ולא יהיה בהם נגף' — שהמניין שולט בו עין-הרע והדבר בא עליהם, כמו שמצינו בימי דוד".
- [ב] רמב"ן (שמות ל"א): "ומפני שלא נתפרש כאן אם היא מצות הדורות או לשעה, למשה במדבר, טעה דוד ומנה אותם בלא שקלים והיה הנגף בהם והתודה עליו 'ויאמר דוד אל-ה' חטאתי מאד אשר עשיתי' (שמ"ב כד,י)."
- [ג] רמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ד, הלכה ד: "ולמה מונה (היינו, הכהן) המניין שהסכימו עליו על האצבעות שהוציאו ולא היה מונה על האנשים

ש מ ו א ל ב ס ר ק כ ד

עצמן? לפי שאסור למנות ישראל אלא על-ידי דבר אחר, שנאמר 'ויפקדם בטלאים' (שמ"א טו, ד)."

ה ע ר ה: רמב"ם אינו רואה, איסוא, בספירת העם איסור המפורש בתורה אלא רק איסור הנרמז בדברי הנביאים. רמב"ם אינו מונה את האיסור הזה בספר המצוות, ורמב"ן עובר על הדבר בשתיקה.

[ד] ר ד " ק (א): "וכבר היה דבר זה נודע בישראל מן התורה כי אם ימנו את ישראל, שלא יתנו איש כופר נפשו, שיהיה בהם נגף, ואפילו ימנה אותם לצורך וכו', ואף-על-פי שיקח מהם כסף או שום דבר כיון שימנה אותם שלא לצורך — יחסרו וכו'. ואמרו רז"ל (ילקוט שמעוני שמ"ב קסה): 'כל זמן שנמנו ישראל לצורך — לא חסרו, שלא לצורך — חסרו כמו בימי דוד', לפיכך היה קשה בעיני יואב לעשות את הדבר הזה עד שחזק דבר המלך אל יואב ועל שרי החיל".

[ה] ר ל ב " ג: "והנה החטא היה בזה המספר לפי מה שאחשוב, כי זה יורה על דוד היה בשר שם זרועו בבטחו על רוב העם ולא היה ראוי שיבטח כי אם בשם יתברך; ועוד כי התורה צייתה שבפקוד אותם יתנו איש כופר נפשו למנות מה שיתנו לו ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם וכו'".

4. למה נענש העם על חטא שחטא דוד?

[א] י ל ק ו ט ש מ ע ו נ י ש מ " ב ק ס ה: "כל אותם איכלוסין שנפלו — על-ידי שלא תבעו את בניין בית המקדש; והלא דברים קל וחומר: ומה אלו שלא ראו את בית המקדש כך, אנו על אחת כמה וכמה? ! לכך התקינו נביאים הראשונים שיהיו ישראל מתפללין בכל יום שלוש פעמים 'אנא השב שכינתך לציון'".

[ב] ר ד " ק: "ויוסף אף ה" — לא ידענו זה החרון למה היה, אם היה רע בישראל, דוד היה מבער אותו, אולי היו בישראל עובדי עבירה בסתר".

[ג] א ב ר ב נ א ל: "הנה היותר נכון שנאמר בזה הוא, שהיה חטא ישראל ופשעם במה שנמשכו אחר שבע-בן-בכרי, וביאור זה, כי הנה ישראל חטאו במה שנמשכו אחרי אבשלום במרדו באביו, ובעבור שעזרו במרדו וקשרו עמו — נענשו עליו במה שנפלו במלחמה לפני עבדי דוד ביום אחד עשרים אלף (שמ"ב יח, ז). הנה אם כן ישראל חטאו, וכנגד דוד חטאו, וישראל נענשו עליו ועל-ידי עבדי דוד נענשו; אבל אחרי-כך כאשר שבע בן בכרי הרים ידו במלך ואמר 'אין לנו חלק בדוד ולא נחלה-לנו בבן-ישי איש לאהליו ישראל' (שמ"ב כ, א), זכר הכתוב שעלה לב ישראל מאחרי דוד אחרי שבע בן בכרי, ובמה היו ישראל רעים וחטאים לה' מאוד במרדס בדוד ובהתרגשם על ה' ועל משיחו והכתוב אומר 'כל-איש אשר-ימרה את-פיך וכו' יומת' (יהושע א, יח), והנה יורו על זה וכו' מאשר אמר הנביא 'שלש אנכי נוטל עליך' (כד, יב) — ושלושתם היו להעניש את העם וכו'. אמנם דוד באמרו 'אנכי חטאתי ואנכי

העויתי' (כד.יז) חשב שהיתה המגפה על המניין ותלה הדבר בעצמו כמו שיעשה הרועה הנאמן שחביבין עליו צאנו כעצמו וכו'; והנה בחר האל לתברך להענישם בזה האופן, לפי שלא ידעו כי בעבור מה שמרדו בדוד היו נענשים ויוסיפו עוד שנזא אותו, ולכן סידר עונשם על-ידי דוד בסתר".

הפסוק עצמו רומז על חטאו של העם: "ויוסף אף-ה' לחרות ב ישראל ויסת את דוד בהם לך מנה את ישראל" (א). וכן בדבה"י: "וירע בעיני האלקים על-הדבר הזה ויך את ישראל" (דבה"א כא.ז).

5. "ויך לב-דוד אתו" (י).

השווה עם שמ"א כדה וציין את המשותף בשני העניינים האלה.

6. השווה את הוידוי של דוד על חטא מניין העם (י) לוידוי אחרי החטא עם בת-שבע וציין את ההבדל המהותי ביניהם. עמוד גם על הגורמים לוידויים.

7. "ויקם דוד בבקר ודבר-ה' אל-גד הנביא חזה דוד" (יא).

ר ד"ק: "ויקם דוד בבקר" — לא שכב לבו בלילה וקם בבוקר והנה בא אליו גד הנביא וכו'. 'חזה דוד' — כי נבואותיו היו לדוד ועל ידו היה מדבר הקדוש ברוך-הוא עם דוד, ואף-על-פי שלא נכתבו מנבואותיו אלא זאת.

מה הניע את רד"ק להוסיף שני עניינים אלה?

האם המסופר בשמ"א כבה מהוזה סתירה לדברי רד"ק או לא?

8. השווה את תחילת פסוק יב אל הדומה לו בפרק ז פסוק ה בתחילתו. במה שונים הכתובים ומדוע?

9. קרא בדברי רד"ק על הפסוקים יג-יד המובאים בזה וענה:

[א] מהי הסתירה שמצא בין הכתוב שבמקומנו ובין הכתוב בדה"י וכיצד הוא מיישבה?

[ב] מדוע בחר דוד בדבר?

[ג] מהו ההבדל המהותי בין פירושו ובין דברי האגדה שהוא מביא?

ר ד"ק: "שבע שנים" ובדברי הימים א (כא.יב) 'שלוש שנים' ? ולא אמר לו אלא שלושה, אלא מה שאמר שבע — לפי שזה העניין היה אחר שלוש שני רעב שהיו בימי דוד שנה אחר שנה. והנה אם יהיו עתה שלוש שנים אחרות, הנה יהיו שש שנים והשביעית אף-על-פי שיירד בה מטר לא תימלט בלא רעב שנה שתבוא אחר שש שנים רעב. ועוד כי עד עת הקציר לא יהיה להם לחם בשביעית. 'נפלה-נא ביד-ה' — זהו הדבר, כמו 'הנה יד-ה' הויה' (שמות ט.ג) ועוד, כי ברעב אף-על-פי שהוא ביד-ה' — יפלו גם כן ביד אדם, שילכו למצרים או לשאר ארצות לשבור בר ולחם, אבל הדבר אין בו אלא יד-ה' לבד, לפיכך המובן מלת 'יד-ה' הוא הדבר, לפיכך בחר הוא בדבר כי הוא ביד-ה' לבד; אבל בשניים (כלומר, האפשרות השנייה, לנוס מפני האויב) — היה חרפה בגויים בנוסם לפני אויביהם וניגפים לפנייהם, וכן ברעב היו הולכים בארצות הגויים והיו חרפה בהם, וכן אומר הכתוב 'לא תקחו עוד חרפת רעב בגויים'

שמואל ב פרק כד

(יחזקאל לו,ל) ובדרש (ילקוט שמעוני, שמ"ב קסה): חשב דוד בדעתו ואמר: אם בוחר אני רעב — עכשיו כל ישראל אומרים: מה איכפת לו לבן-ישי, על אוצרותיו הוא בוטח וישראל ימותו ברעב; ואם בורר אני חרב — עכשיו ישראל אומרים: מה לו, על גיבוריו הוא בוטח שהם יצאו למלחמה, הם ימותו והוא יינצל; אמר: יבוא דבר, שהכל שווין בו וכו'. ויש אומרים: גד רמז לו 'דע וראה מה-אשיב שלחי דבר' (יג) — דבר הוא דבר באותיות".

10. במה מסייע פסוק יז לעדותו של דוד על עצמו ב"דברי דוד האחרונים" (פרק כג) ?
11. מה תלמד על אופיו של דוד מפנייתו אל ה' (יז) ?
12. כיצד מסביר דבהי"א כאכט"ל את הצורך המיוחד בצו הנביא וברשותו לבנות מזבח במקום שעמד גורן ארונה ?
13. מדוע מסרב דוד לקבל את הצעת ארונה ?
14. מה מוסיף דבהי"א כאכז על המסופר בפסוק כה שבפרקנו ?
15. איזו מסקנה מסיק עוד ספר דברי-הימים מסיפור הופעת המלאך וקבלת הקרבן (דבהי"א כב,א) ?

נושאים לספר שמואל ב

1. יחסו של המלך דוד לבית שאול.
2. במי נלחם דוד המלך?
3. דרכי המלחמה בישראל על-פי שמואל ב.
4. מה היה תפקידם ומה היו נבואותיהם של הנביאים נתן וגד?
5. השווה את הקינות על שאול ויהונתן עם הקינה על אבנר.
6. השווה את משל האשה התקועית עם משל נתן, עמוד על המשותף שבהם ועל המיוחד להם.
7. אמונתו של דוד בה' המתבטאת בדבריו ובמעשיו.
8. הניגוד בין ישראל ויהודה על-פי שמואל ב.
9. כיצד השפיעה דמותו של יואב על התפשטותה של ממלכת דוד.
10. מדוע הצליח אבשלום להטות את העם מאחרי דוד?
11. השווה את עצה אחיתופל לעצת חושי מבחינת התוכן והצורה.
12. דמויות נשים בספרנו.
13. יחסו של העם אל דוד.
14. התגובות השונות של דוד על מות בניו.
15. ידידי דוד ואויביו בתוך עמו.
16. אורות וצללים במעשיו של דוד.
17. השוואה בין שאול המלך ודוד המלך (על-פי עיון בשני ספרי שמואל).
18. מרד שבע בן בכרי ואחריתו.
19. רעיונות יסוד בשירת דוד ובדברי דוד האחרונים.
20. כיצד משלים המסופר על דוד בדברי הימים את המסוכר עליו בספרי שמואל (עמוד גם על ההשמטות שבספר דברי הימים בהשוואה עם המסופר בס' שמואל קרא בעיון ספר דברי הימים א, פרקים י"בט).